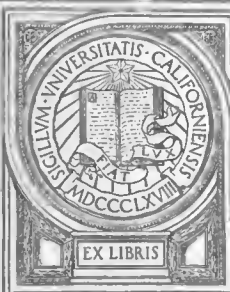


UNIVERSITY OF CALIFORNIA
AT LOS ANGELES



GIFT OF
Erik Wahlgren

HUGO LAGERSTRÖM

SVENSK
BOKKONST

STUDIER OCH ANTECKNINGAR
ÖVER SÄRDRAGEN I SVENSK BOK-
STAVSFORM OCH SVENSKT
TYPTRYCK



SVENSK BOKKONST

STUDIER OCH ANTECKNINGAR
ÖVER SÄRDRAGEN I SVENSK BOKSTAVS-
FORM OCH SVENSKT
TYPTRYCK

MED OMKRING 140 AVBILDNINGAR

AV ÄLDRE OCH NYARE

TYPTRYCK

AV

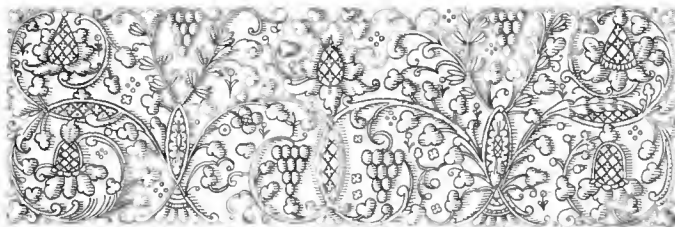
Hugo Lagerström

BOKTRYCKARE

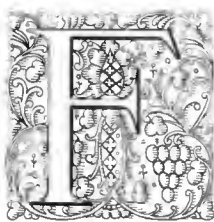


STOCKHOLM MCMXX

RNL
3-LES
7



F Ö R Ö R D



ÖRELIGGANDE ARBETE UTGÖR RESULTATET av studier och iakttagelser för uppsatser och recensioner tryckta i Nordisk Boktryckarekonst samt för några otryckta föredrag hållna i Konsthantverkarnas Gille, Svenska Slöjdföreningen, Svenska Boktryckareföreningen, Sveriges Grafiska Faktorsförening, Konstakademien och i Yrkesskolan för bokhantverk, vilka jag här sammanfört samt sökt fördjupa, utvidga och samarbeta till ett helt. Det är sålunda studier och undersökningar från olika tillfällen och från olika synpunkter, men de ha dock alla som ledande grundtanke att söka utvinna, påvisa och bedöma särdragen i svensk bokkonst. Det är alltså icke historia, bokhistoria i egentlig mening, utan det är fackmannens undersökningar över den form och den stil, som svensk bokkonst givit uttryck åt under skilda tidsskeden, och yrkesstudier över olika uttryck och särdrag i nutida svenskt typptryck, såväl i valet av bokstavsformer som i sättet för typens användning i tryck. Dessa undersökningar och yrkesstudier hava dock utförts utan anspråk att i någon mån vara slutgiltiga eller fullständiga. Med hänsyn härtill böra de skilda uppsatserna läsas och deras innehåll bedömas. Att dessa studier utgivas samlade just nu har i viss mån sin

Erik Wallgren
GIFT OF



Siren est monstrum maris quia ab umbilico
 resuper est ut pulcerrima virgo inferius au-
 tem piscis tota hec siren tam dulcis catat q̄ prop̄
 dulcedinem cantus illius naute gubernacula relin-
 quunt et obdormiunt. eapropter multi pericitan-
 tur Quidā autem impudicus luxuriosus nauigās
 per mare intuitus est sirenem pulcherrimā. qui sta-
 tim ipsam concupiens ad luxuriam proclamauit .:.
 Siren aut magis dulciter clamabat et cantabat
 se quoq; parabat ut hunc lubricū deciperet et ait At
 intueor me diligis. Sed si vis meū concubere de-
 scende in fluctib⁹ et ad libitū corpe meo perfrueris.:
 Erat enī hic ita a luxuria inflāmat⁹ q̄ q̄lī nil se se
 ciebat : Idcirco misit se in mariuis undis ut cum
 ipsa cubaret At illa hoc intuens ipsum in undis reli-
 quit pichitare per mareq; natauit ut solebat dicē.

f iij


*Textsida med illustration. Johann Snell: Dialogus creaturarum, Stockholm 1483
 Märk den spetsiga, skarpt brutna götiska bokstavsformen
 (Den första i Sverige färdigtryckta bok)*

Incipit vita sue legēda cū miraculis dñe katherine
sancte memorie filie scēe Birgitte de regno Suecie.

Querabilis et deo dilecta kathering nobilis viri dñi volphois gudmarf 7 birgitte pugiis eius cuius laudis pconiū in ecclesia filia fuit. Hic ex scō suo coniugio: nō tantū mūdō/scō deo octo filios genuerūt. katherinā de qua narrandi series suscipit ordie nascendi quarā puidencia diuina tanq̄ mediā virtutibz et morū honestate ceteris eoz filijs eminēciore huic luci inuexit. Que cū adhuc in cunis mōilis huius vite ageret exor diū eius future scitatis et puritatis indicia dīna grā demonstrauit. Nā nuericio officio tradita ppe impudicā et lasciuā vitā vt pbabili pietura coniciē fugere et māmās abhorrebat. Māmās vero mris sue scāte et q̄rūdā cōtinenciū mulierū sine horrore bibeat Incōtinenciū vero lac sicut absinthiū refugiēs cū lacrimis et vagiū. Cōgruū namqz fuit ut que totā diuinis dedicanda erat obsequijs more nazarenorū immūdū non māouicaret ex vtero mris sue. Ablactatā igit scā mī eius de educaōe filie sollicita cuidā deuote 7 scēe opionionis abbatisse de risabergba tradidit sc̄tis moribus coucandā. Et innocēcie psequito: dyabolos q̄ sp̄ pri moria bona molit exinguere tormientē puellā abbatissa in deuotis orōibz excubāte in specie bonis comūpete impēcijt et eā comibz a lecto pūciēs in pavimento seminiuā reliquit. Abbatissa vero puelle imānē gemitū audiens cū omī celeritate accurrit eāqz q̄i iam

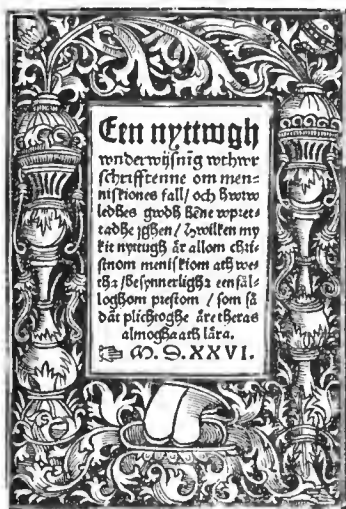
*Textsida med initial, Bartholomeus Ghotan: Vita Katherine, Stockholm 1486
Märk den runda götiska bokstavsformen
och initialens placering*

1400-talet


 Cwroghastom i guoh saohē ok herre her Jap
 my guohz naoh aichebiscop i vpala x. Ercus nico
 lai. Lantk thi same slachz meoh alle oohmywckth sik
 syallfwan reohoben tyl tiannst ok wurohoghet.
 Swa som thi chulugha mōnen sancte iob haffuer
 sakth tha ar mēnskenne liff ekke anath en en stroh
 hāroppe jorohrike job vj. Thēna strohēne som
 the helgha skriffth beynār. fōra mēnskenne oppa
 iū hēnes siēte som āra. werohin ok kroppen ok
 oyāffwlen meoh sith lālskap. Adē j blenoh thēna iū
 the n slōdthe ok starkeste siēte som mēnskē haffuer
 ten ar oyāffwlen Thy jngen makth oppa iorwrike
 kan liknas wioh honō job xli Thy sāghz sancte pau
 lus wj sekthom ekke elc strohom moth mānnis
 kiom som āra aff kōth ok blooh Adē wj strohom
 moth the hōffoigat ok moth the wellogha ok mo
 th the regerat som regera mōkreth hār j weidhū
 ne. ad ephe. vi. Thēne siēten gaar kringhō weroth
 na swa som eth grōmth rythāw lāyen ok lōker thi
 hā maghe fwalgha. j. petri. v. Ok thy ath thēne gis
 me siēde gaar swa kringhō werothinne ok lōker fa
 ngth mēnskenne thy gōre hēna stoligha behof war
 oia wyfz ok klok tyl ath wakthā sik ok strocha mo
 th swa wane siēte. Alth hywar hān lāthz fōrsath for
 mēnskenne. hō maghe forwertha sik ok gynhōfftha
 honū ok fwa wynnā honū offwer Som konūgē fōr
 tirs folk lāroth ok forwaroth aff prohetānō hēle
 seō giort konūgenō aff syrie lānoh. iij. Regū. vi.
 Thy fore tyl ath gōra mēnskenne wyfa ok furnoms

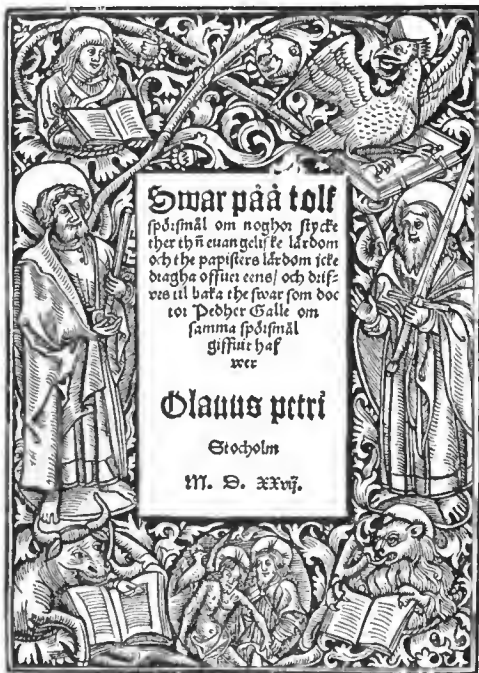
Textsida med götiska typer. Aff Diäfwulens frästilsē. 1495

Märk: Den första boken på svenskt språk

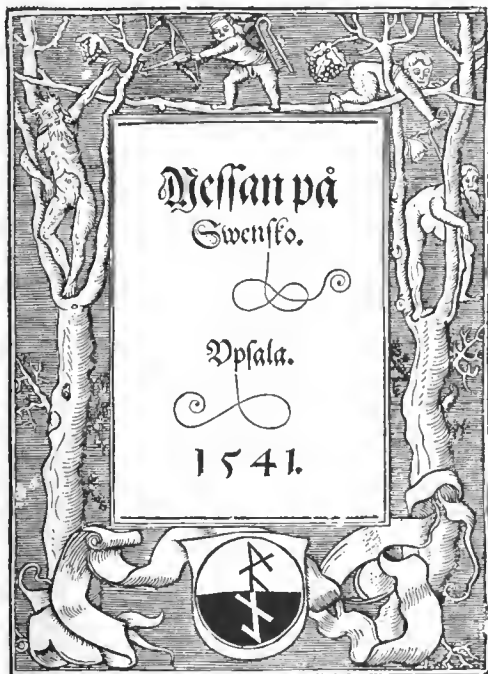


*Titelblad med dekorativ omramning. Stockholm 1526
 Olaus Petri: Een nyttwgh wonderwijsning*

1500-talet



Titelblad med dekorativ omramning. Stockholm 1527. Märk textens form och den vackra götiska bokstavsformen sammanställd med schwabach



Titelblad med dekorativ omramning. Messan på Swensko, Upsala 1541. Mark de dekorativa slingorna och Jörgen Richolfs tryckaremarke

Gmoot Peñilentje hu
 ru hwar och een menisfia sigh
 hålla skal/ bådte gamle och yngre/
 riike och fattige / til et trefseligc rådh och
 hjælp/ Schrifftu genom Gallicum Lemilium Bte.
 dñine Doctorem.

Den soim för sinom skapare syndar/
 han moste komma låfarenom i bender S. 38.

Lyxte i Stodholm aff A.
 mund Laurens:son, Anno 1572.



Titelsida med fraktur- och schwabach-typer sammansjådda
 med kursiva typer. Stockholm 1572. Märk den
 dekorativa stigan och de rytmskt
 fallande typstorlekarna

Ex
 plicit psal.
 terium dñi
 cum bene correctis CA
 smotatone ad quemlibet psal.
 msi qua intēione sit psalmi ipe legē
 dus et quare exponendus Imprimū Aplāhe
 Anno salutis M d x. Reuerēdissimo
 in xpo patrē et Dño dño Jacobo
 Regni Suecie primate
 Ex Aplāhen ecclesie
 pūlarū felicitūne
 gubernante
 Cui priuile
 gijs.

Dekorativ slutskrift med gotiska typer. (Johann Snells)
 Psalterium, Uppsala 1510. Paul Grijs. Märk
 slutskriftens form, ett utslag av
 dekorativ strävö

Första Boken aff Chronicon.

CV.

1500-talet

Första Capitel.

Gene. 5.
Gene. 10.



Dam/Seth/Enos/Xenan/Mahala
leel/Jared/Enoch/Methusalah/La
medh/Noah/Sem/Ham/Japheth. Japheth
Japheths barn äro thesse/ Gomer/
Magog/Madai/Jawan/Thabal/
Mesek/Thiras. Men Gomers barn
äro/Assenas/Xiphath/Thogarma.
Jawans barn äro/Elisa/Tharsisa/Chis
chim/Dodanim.
Hams barn äro/Chus/Mizraim/
Put/Canaan. Men Chus barn äro Ham
thesse/Seba/Heula/Sabtha/Rage
ma/Sabthecha. Ragema barn äro/
Scheba och Dedan. Men Chus födde

Uimrod/han begynte wara weldigh på iordenne. Mizraim födde Ludim/
Ananin/Lebaim/Thaphubim/Patrussum/Casubim/aff hvilkom
vchthompne äro the Philistim och Capthorim. Men Canaan födde zidon
sin första son/Hech/Jebusi/Amorj/Sirgosi/Heui/Artj/Sinj/Arwab/Ze
marj och Hemathj.

Sems barn äro thesse/Elam/Assur/Arphachsad/Lud/Aram/V3/ Sem
Zul/Gether och Masch. Men Arphachsad födde Salah. Salah födde
Eber. Men Eber wordo födde två söner/then ene heet Peleg/ther före at i
hans tidh warde landet delat/Och hans broddher heet Jaktan. Jaktan föds
de Almodad/Saleph/Hazarmaweth/Jarah/Sadonam/Vsal/Ditla/Ebal/
Abimacl/Scheba/Ophir/Heula och Jobab. Thesse äro alle Jaktans barn.

Sem/Arphachsad/Salah/Eber/Peleg/Regu/Seng/Thahor/Thara/ Sem
Abram/ther är Abraham. Men Abrahams barn äro/Jsaac och Jsmael.
Thetta är theras ätter. Then förste Jsmuels son/Tebaioch/Bedar/Abdeel/
Midam/Misina/Dama/Masa/Sadad/Thema/Jethur/Thaphis/Bedma.
Thesse äro Jsmuels barn.

Men Aetura barn Abrahams frillos/ Hon födde Sünran/Jakfan/
Medan/Midian/Jesbach/Suah. Och Jakfans barn äro/Scheba och De
dan. Och Midians barn äro/Epha/Epher/Enoch/Abda/Eldaa. Thesse
äro alle Aetura barn.

Gen. 22. 66 Abraham födde Jsaac. Jsaacs barn äro/Esau och Jsrael. Esau barn
äro/Eliphas/Reguel/Jehus/Jaclan/Rorah. Eliphas barn äro/Themam/
Omar/Zepbj/Gaetham/Zenas/Thimna/Amalek. Reguels barn äro/Tha
hach/Serah/Samma och Misa.

Gen. 26. Scirs barn äro/Lothan/Sobal/Zibeon/Ana/Difon/Ezer/Difan. Lo
thans barn äro/Thorj/Homam. Och Thimna war Lothans syster. Sobals
barn äro/Alinan/Manabach/Ebal/Sepbj/Onam. Zibeons barn/Alaoch/Ana.
Ana barn äro/Difon. Difons barn äro/Hamram/Esban/Jethran/Chran.
Ezers barn äro/Bulhan/Saeuan/Jaachan. Difans barn äro/V3 och Aran.

Gen. 36. Thesse äro the Konungar som regeradhe vchi Edoms land/ förta år
någhor Konung regeradhe ibland Jsraels barn/Bela Beor son/ och hans
stadh heet Dinhaba. Och då Bela bleff dödh/ warde Konung i hans stadh
Esau Jobab

Textsida med rubrik och
stor initial. Ur den s. k.
Gustaf Wasas bibel. Stocks
holm 1541-1542. Märk
sammansättningen av
schwabach-typer till tex
ten och frakturtyper till
huvudrubriken samt
initialens plas
tering

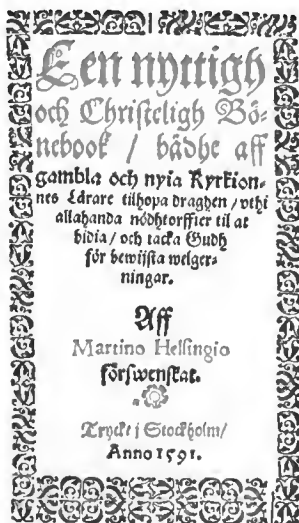
**Thetta helga Euangelium scriffuar
S. Iohannes Euangelista etc.**

Ther effter skal Predican stee. Sedhan.
Credo/ på Swensto
eller Latijn.

Agh troor på Gudh Fa-
der alzmæchtigan/ himme-
lens och iordēnes skapare.
Och på Jesum Christum
hans eenda Son / wår
Herra/ Swilken affat år aff then hel-
ga Anda/ Född aff iungfru Ma-
ria/ Vinter vnder Pontio Pilato /
korsfester döder och begraffuen/ Ridet
stigen til heluets/ På tredie dagen vp
stånden igen ifrå the döda/ Vpstigen
til himla / sittandes på alzmæchtig
Gud

e


*Textsida med fraktur-typer och gotik-initial. Ur Handboken. Stockholm 1548
Mark den s. k. kusten och initialens placering*



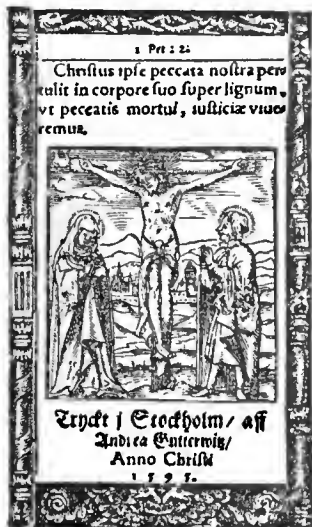
Böner til then

Någgra Böner til then
helgha Treesaldig-
heet.

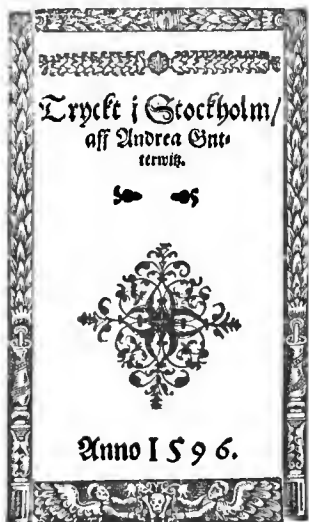
August. lib. Med. cap. 32.

 Du helgha Treesaldig-
heet / tigh skallar iagh
och bedher tu werld-
ghas Komma til migh /
och tigh in Tempel och boning i
migh göra / thet tijn åhra och her-
light nientig år och werdigt. O
Gudh sadher / tigh bedher iagh /
genom tin kåra Son. O ewi-
ghe Gudh Son tigh bedher iagh /
O tu helghe Ande / tigh bedher
iagh / at alla laster och odygder
mäghe wara wiðe ifrå migh / och
ther emoot alla godha dygder i
migh plantadhe. O tu obegräp-
light

Titelblad och textsida ur M. Helsingii Bönbok. Stockholm 1591
Märk: Typens användning och initialens placering



Slutsida ur Catechismus. Stockholm 1595
Märk sammanställningen av
antikva- och fraktur-typer



Slutsida ur Enchiridion. Stockholm 1596
Märk textens och ornamentets
dekorativa anordning

Sweriges Rijk

DANMARK

Som af Rijkens Råd blef öfwer-

sedd och förbåtrat: Och af K. Christofer / Swe-

rikes / Danmarks / Norikes / Wendes och Götha Konung / Palats-

grefwe widh Keen / och Hertigh af Bejeren / Årom efter C. D. 1442.

stadfäst: Så och af menige Sweriges Rådes Ständer samtykt / gillat och weders-

taghen / hwilken och alt sebhär är almänneligen
brukat worden:

Efter

Then Stormechtige / Höghborne Furstes och

Herres / H E K. KARL S then niondes / Sweriges / Göthes /

Wendes / Finmars / Carelers / Lappers i Norlanden / och Casaners / och

Esters i Lifland etc. Konunga / nådighe befalning / af

Trycket vegången.



IN SIGNIA REGIS ET REGNO



RVM SPECIE ET GOTHIE.

Stockholm / år 1608.



Concio quarta,

*HABITA IN NVNDINIS ERL-
GIANIS VPSALIE, Anno Domini
ni 1614.*

Ierem, 30.

Thetta säger Herren Herren/
in skadha är alt förstor etc. usq; ad: then ther
ingen efterfrågbar.



Concionibus de pœnis & xrumnis Iu-
dzorum subiicit Ieremias hoc capite & sequenti-
bus aliquot conciones consolationum plenissi-
mas. In hoc textu sumit consolationem à veto me-
dico Deo, qui etiam desperatissimis morbis me-
deri potest. In papatu urgentibus patrām xrumnis sanctos
invocabant ut auxiliores; & hoc etiam venerunt circa hoc
tempus, sanctumq; Tricū ut patrā parronum precibus com-
pellant: nos verò discamus ex hoc textu, quem medicum
contra morbos patrīz ruto accedēdū possumus, ut medicinam
certam & efficacem inveniamus.

PARTES II.

*I. Descriptio pœnarum & calamitatum collatione cum mor-
bo incurabili seu immedicabili omnibus medicis, & propterea
lata.*

*Textsida med antikva- och kursiv-typer sammanställda med
fraktur-typer och överstycke av rörliga ornament. Stockholm 1615
Märk initialens placering*

29. Hwar som Målsåghanda rådet gifwer androm / och om noghor gör sigh til Målsman i amars saaf : Hwar som wil och sökia för aman han swa ri och för han.
30. Then som switkliga dragher vnder sigh Kattstydoga Jord / medh Röp eller Stipe / är Konungs Tiuswer : Och swä som Frälss Jord är swä i Stact / swä twärdä moth : Och at Bonde ey köpe statta Jord mer än han är fullsädhe vppå. (Bress)
31. Gör man Gerning ä then som Konunger hafwer taghie i sin Fridh medh
32. Saaf thes som bryter Konungs Doom / eller thes hans Doom hafwer / och huru hon måtas skal. (wer.)
33. Huru Konunger äger hielpa them til Rätta som Giäld aff androm kräfs
34. Saaf thes som berfar i Konungs Part om / och hwar Konungs Parta är.
37. Tolff skulo wälhas i Laghsagho hwarie / som Rätt skulo styrka och fulls fölgia öfwer them som bryta moch Konungs Balcnom / och om Eoch thera.
36. Huru Wäldesgerninga skulo kätas och lunnoghas : Then som tiktäris komi selogher för the tollf : Och om han jäfwer noghon aff them wildo ghan wara.

I. Capitel.

Swerikes Räte är aff Sweom och Gøthom samantomit : Swillit i sigh hafwer siw Biscopsdöme och Ellowa Laghmansdöme.

Sweriges
Rättes Br.
sprung.



Sweriges Räte är aff Hedhna Wärlb saman
omit / Aff Swea Land och Gøtha : Swea kalladis
nordan Skogh / och Gøtha summan Skogh. Twen
ne dro Gøtha i Swerike / Ostgøtha och Wästgøtha :
En finds Gøtha namn i slerom Landom fast ständande / vthan i
Swea Riste / för thy / at aff them vthspreddis Gøtha namn i
annor Land som striffen sågher. 1. ¶ Thetta Ristet hafwer i sigh
siw Biscopsdöme / och ellofwa Laghmansdöme / medh landame
rom thera. Första är Erkebiscopsdömet i Upsalom / som hafwer
i sigh och Laghmansdöme öfwer alt Dpland. Annat är Vind
pungs Biscops döme / som hafwer i sigh thw Laghmans döme /
Östergøthland och Öland. Thridie är Skara Biscops döme /
som hafwer i sigh thw Laghmans döme / Wästergøthland och
Wärmaland. Fierde är Strängianäs Biscops döme / som haf
wer i sigh thw Laghmans döme / Sudhermannaland och Närke.
Fämte är Wästraarus Biscops döme / som hafwer i sigh och
Laghmans döme / Wästmannaland och Dala. Siätte är Wärio
Biscops.

Gøtha Land.

Siw Bi.
scopsdöme /
och Ellowa
Laghmans
döme.

Textsida med fraktur. Landslagen, Stockholm 1638. Märk den tättslutande linjeomramningen och initialen med för första textraden använda större typer



ERRATA TYPOGRAPHICA
SIC CORRIGE.

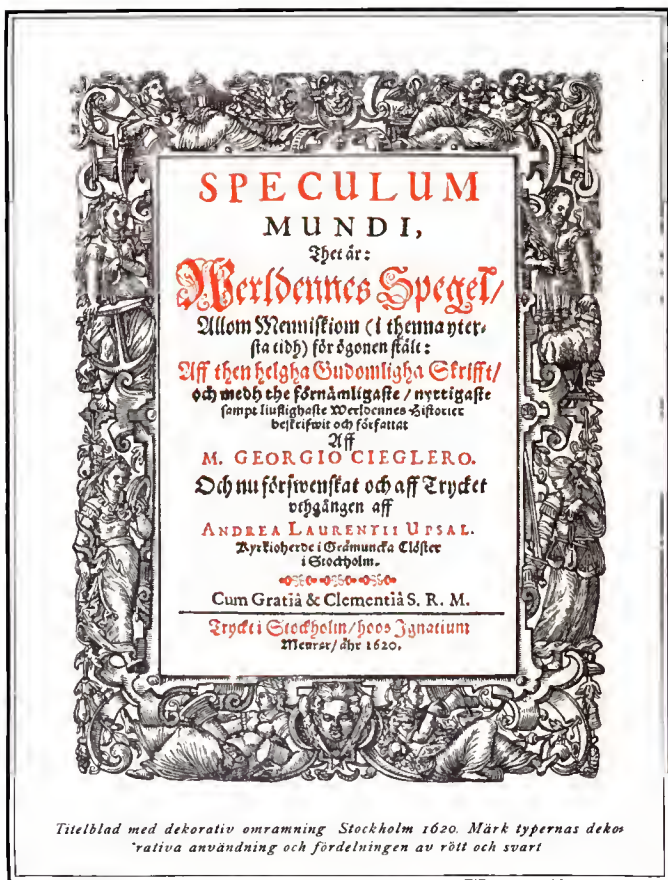
Kongz B. Cap. 21. Lege. Engin Gerningis man må eller skel / 16.
Edjörts B. Cap. 5. lin. 3. lege. Nu kunno the fore sara / och wilia vndan sk.
Dräpm. Wäddha B. Cap. 6. ¶ 1. Lege. Aliswer man bidhin i Thrå / 16.

Swär som eliest något ringa feel kan finnas medh Bookstäfwerne vthi
Trycket / wil den gode Läsaren sielf det corrigera och
bättra.

Tryckt vthi then Konungslige Hof-
wudstaden Stockholm / hoos Ignacium
Meurer / Åhr

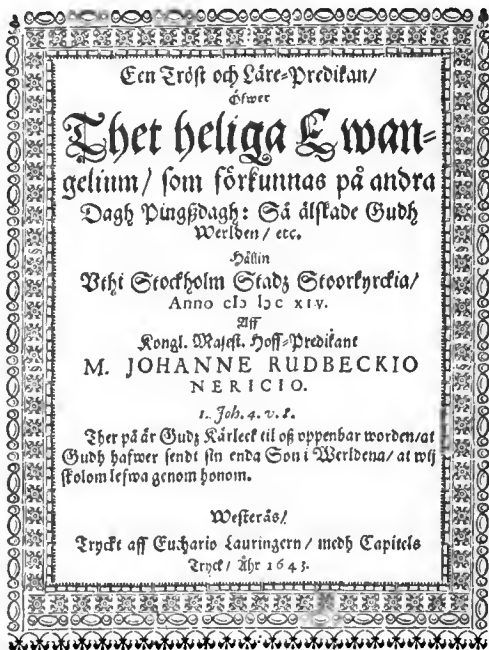
M DC XVIII.





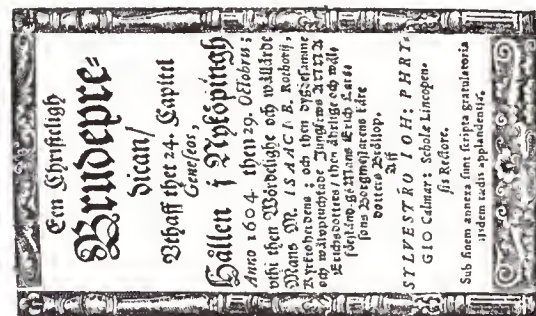


*Titelblad med fraktur-typer och med omramning av rörliga
 ornament. Sweriges Lands Lagh.
 Stockholm 1635*



*Titelblad med frakturtyper och med omramning av rörliga ornament.
 Märk delningen av huvudraden och följande rader med
 mindre typer. Västerås 1643*

1600-talet



*Titelblad med dekorativ omramning. 1604. Märk
delningen av huvordet och andra
raden med mindre typer*



*Titelblad med dekorativ omramning. Stockholm 1618
Märk sammanställningen av versala
och gemena antikva-typer*

SELECTARUM
EPISTOLA-
RUM

Æ
M. T. CICERONIS
FAMILIARIBUS
ET ALIIS,
Volumen Tertium.,

AVTORE

MELCHIORE JUNIO WHITE-
bergenſi, Eloquens Prof. in Aca-
demia Argentinenſi.



Cum Gratia & Privilegio R. M. S.

STOCKHOLMIE,
Ex Officina IGNATII MEURERII,
Anno 1651.

Titelblad med antikvatter, versaler och gemena
sammanslidda. Stockholm 1651. Märk
delningen av huvordet

ZACHARIÆ
HUMERI
HISTO-
RICA.

EXCUSA
UBSALIÆ
TYPIS ACADEMICIS
A. 1649.

Historicus confirmatus nunquam
fuit, nec esse potest. Bodinus
Meth. Hist. c. 4.

Titelblad med omramning av rörliga ornament samt
antika- och kursivtyper sammans-
slidda. Uppsala 1649



Dekoratvtt titelblad. Sveriges Lands Lagh. Stockholm 1638. Märk sammanställningen av fraktur och antikva

7. Si quis conficiat privignos suos hereditatis causa.
8. Si quis ducat exercitum contra Regem, vel regionis dominum, vel insidias aut vim ipsi faciat.
9. Si quis ducat exercitum extraneum adversus patriam suam, vel inversum aut hostile scutum gestet contra verum dominum suum.
10. Si colonus, villicus, molitor, minister fidem debens, vel uxor occidat verum suum dominum aut patremfamilias.
11. Si quis incendium voluntarium intenet alterius domui.
12. Quomodo se defendere debeat insimulatus hujus facinoris.
13. Si quis minetur alteri, & qui minas audit, accipiat postea damnum, & nesciat à quo.
14. De eo qui coitum habet cum pecore aut aliis animalibus.
15. Si quis arte malefica aut venefica conficiat alium, quomodo hoc cognoscendum sit.
16. Delicta pro quibus non multa, sed gravior poena solvenda est.

I. CAP.

Si quis per latrocinium occidat alium,
quomodo hoc cognosci ac judicari debeat.

Si vir virum aut mulier occidat, vel quicumque interficiat alium & occultet atque in abscondito operiat; vir ad rotæ supplicium, & mulier ad ignem damnabitur. Territorii verò, ubi hoc facinus commissum est, Nemda cognosceat & contestabitur hunc vel hanc fontem aut infontem, & præses iudicii territorialis præbituramentum, & singuli jurabunt, prout ipsis prælegitur. Sic de omni latrocinio ageatur & facinore capitali.

II. CAP.

Si pater aut mater occidat liberos, vel
liberi parentes.

Si vir aut mulier ex proposito occidat infantem suum non baptizatum vel baptizatum, vel liberi patrem aut matrem suam, aut maritus uxorem, suam, aut uxor maritum suum; vir ad rotæ supplicium, & foemina ad ignem damnabitur, si omnibus manifestum sit. Quicumque hujus criminis insimulatur, nec in aperto est, purgabit se cum

1650-talet



Titelblad med fraktur och linjeomram-
ning. Sveriges Lagböcker
Stockholm 1650



Then Seormåkeigste Högborne
Gurstinna och Fröken

Fröken

Christina/
Sveriges / Götthes
och Wendes Veflorade
Drottning och KeffGurstinna /
StorGurstinna til Finland/ Hens
eliginna vefhi Estland och Carelen/
Fröken ofuer Ingermans
landz.

Min Allernådigste Drottning /
dedicerar och offererar chetta ringa
dock mödmerare Årker vefhi skörsta och
mesthet på chet vuderbdigste

Henrich Keyser.

Dedicationssida med fraktur och rörs
ligt ornament som överstycke.
Sveriges Lagböcker 1650

**Sveriges
Landz Lagh /**

Efter
Som hon är aff fordom
den Stormåchtige Höghbor:
ne Jurske och Herte /
Hert

Carl then IX.

**Sveriges / Götthes /
Wendes / Finnars / Sare-
lers / Lappers i Norlanden / the
Easjaners och Esters i kijnland / ic. Ro-
nung / öfwerseed / conseruerat
och åre 1601. publicerat
warden.**

**Nu nu på nytt efter the
Nye vplagde Laghböcker medh
flere Concordantier förbättrat och
vithgången.**

— 40 —
f
STOCKHOLM,

**Tryckt aff Ignatio Meurer/
Åhr 1667.**

*Titelblad med fraktur. Sveriges
Landz-Lagh. Stockholm 1667*

i Landz Laghen. 47

XXIII. Capitel.

**Om Bröllops Kost / Varna eller Syssone
i melles.**

Nu kan Fadher och Modher Bröl. C. 2. Est.
lap göra äth Son sinom eller Dot. h. i. A. 2. 6.
ter: Then tosten ägher en till fulnadhä atst. ägh
gånga y. Doa Syssone i bas ofliffte gl. ref.
saman / giffis en of them eller flere / f. de sam huc. l. 28.
Then tosten ägher till fulnadhä gånga z. b. 2. 6. 2.

Erfda Balken.

I. Capitel.

**Huru Barn och Barnabarn skole erfva the
Fadher eller Modher dra bödp.**

Såder Doode eller Hustru / och lif-
ma Barn efter / Son och Dot- a
ter / Arfwe Sonmålurhi / och B. 2. 2. 2. 2.
Dotter i hildung a: Och taghi flite B. 2. 2. 2. 2.
Sonabarn af arfwe som Son / och flite B. 2. 2. 2. 2.
Dotterbarn som Dotter / å hwat heller B. 2. 2. 2. 2.
hoghet lifwer af Syssnom eller en B. 2. 2. 2. 2.
B. 2. 2. 2. 2. B. 2. 2. 2. 2. B. 2. 2. 2. 2. B. 2. 2. 2. 2.
B. 2. 2. 2. 2. B. 2. 2. 2. 2. B. 2. 2. 2. 2. B. 2. 2. 2. 2.

II. Capitel.

**Huru frambette Arfweas skole mellan Fader
och Modher / Samsyffne och Samsyffne
Barn thes bödp.**

Nu äro eo Barn eller Barnabarn
Enl / Thå äro Fadher och Modher
och Samsyffne wiid then bödp. f

*Textsida med fraktur. Sveriges
Landz-Lagh. Stockholm 1667*

Thetta å nyo utlagde
**MANUALE
SVETICUM,**

Junehåls

60. Böcker och nyttige
Stycker.

Sampt

Medh en fullkomlig Psalm-
Bock förbättrat.

Svares Bäckers Junehåls på nåst,
sällande i Stad sinnes antecknat.



Stockholm/

Tryckt aff Henrich Kexfel/
Kongl. Bocktryckare i Åhr 1683
medh egen Verksamhet och sinnes
hens ånsett till böcker.

*Dekoratitivt titelblad med omramning
av rörliga ornament.
Stockholm 1683*

**Sveriges
Lands- och
Stads-Lagh.**

Om åter å nyo utlagda mån-
gens frägna begäran och å.
stundan/effter Exemplaret in Fo-
lio, helt Correllt och medh sälls
asttryckt:

Sampt medh

Rätttegängs-Processen. Or-
dinantien, Domare. Reglerne /
Uthyrning på de Gambla Orden. Regi-
strerarandes jämval benne. Editionen for-
ått/aff dde angelägsne Kongl. Ju-
stitie Rensfont, och andre böglins
dige Kongl. Placater.



STOCKHOLM,

Tryckt hos HENRICH Kexfel/
Kongl. Wark och Upsala Academia
Bocktryckare i Åhr 1692.

*Titelblad med fraktur. Sveriges
Lands- och Stads-Lagh.
Stockholm 1692*

1650-talet

Sådana nje stycken Pressar äre nu för tiden
i gång och arbete / uñhi mitt Dryckerij.



Träsnits-illustration. Ur Henrik Keyzers Stilprovn. Stockholm 1691

Mittel Antiqua.

ET ingressus na'v'em, trajecit, ac venit in suam civitatem. 2. Et ecce adduxerunt illi paralyticum in lecto decumbentem. Quumque vidisset Iesus fidem illorum, dixit paralytico: Bono animo esto fili, remittuntur tibi peccata tua. 3. Et ecce quidam è Scribis dicebant intra sese: Hic blasphemat. 4. Et quum vidisset Iesus cogitationes illorum, dixit: Quare vos cogitatis mala in cordibus vestris? 5. Utrum enim est facilius, dicere, 'emittuntur tibi peccata: an dicere, Surge & ambula? 6. Ut autem sciat is quòd potestatem habeat Filius hominis in terra remittendi peccata, tunc dicit paralytico, Surge, tolle tuum lectum, & a'vi domum tuam. 7. Et ille resurrexit, & abiitque domum suam. 8. Turbæ verò quæ viderant, admiratz sunt, & glorificaverunt DEUM, qui addidisset potestatem talem hominibus. 9. Et præteriens Iesus illinc, vidit hominem desidentem ad telonium, Matthæum nomine dicique ei: Sequere me. Atque is surgens sequutus est eum. 10. Et factum est, ut ipse accumberet in illius ædibus: Et ecce multi publicani & peccatores qui venerant, simul accubuerunt cum Iesu & discipulis illius. 11. Quumque id vidisset Pharisæi, dixerunt discipulis ejus: Cur cum publicanis & peccatoribus sumit cibum præceptor vestre? 12. At Iesus ubi audivit, dixit illis: Non opus habet hi qui validi sunt, medico: sed qui malè habent. 13. Quin potius ite, & discite quid sit illud? Misericordiam volo, & non sacrificium. Non enim veni ad vocandum iustos, sed peccatores ad poenitentiam. 14. Tunc adeunt cum discipuli Iohannis, dicentes: Quam ob causam nos & Pharisæi jejunamus plerumque, discipuli verò tui non jejunant? 15. Et dixit illis Iesus: Num possunt filii sponsi lugere, quandiu cum illis est sponsus? Venient autem dies quum tolletur ab eis sponsus, & tunc jejunabunt.

Textisida med antikvötyper. Ur Henrik Keyzers Stilprov. Stockholm 1691

EPISTO- LÆ

ET

EVANGELIA
DOMINICORUM AC FE-
TORUM DIERUM,
SVETICE, LATINE ET GERMANICE.

Episteln und
Evangelia/

Auf

die Sonn- und Fest-Tage/
Schwedisch/ Lateinisch und
Deutsch.



EEDERHOLM/

Gedruckt in der von Ihr. Königl. Majest. pri-
vilegirten Burchardischen Buchdruckerey/1694.

*Titelblad med antikva- och frakturtyper för olika språk sammanställda. Stockholm 1694
Märk de stora antikva-typerna till huvudraden, som tvingat till densammas
delning på två rader, den andra raden med mindre typer*

196 Mose blifwer död.

DEUTERONOMION.

Cap. XXXIV.

6. Och han begraf honom i dalen om öfki de Moabiters lante / emot Peors hus: och ingen passade fäst neta hans graf all ta til thenaa dagh. lud. 29

III. 7. Och Mose var hundrede och tretti åren gammal / så han blef död * / Hans ögon wore inret niert warden / och hans kinder wore inret förkalna. * Deut. 34. 2.

8. Och Israels böen begæro Mose på the Moabiters mæst / tretti dagar: Och the gråto och Högadaggar öfwer Mose wordo sulforunade. IV. 9.

M En Josua Mun son wordet ordint medd wiseres anda * / ty Mose

bode lant sina dånner på banom: Och Israels barn lodde honom / och gjorde såjem Hæren durt på Mose. * Num. 27. 18. Deut. 34. 2.

V. 10. Och sedan led man Peorhete os / reu kunde amshre emot anshre:

11. Til alla handa tefn och under / til hwilfen Hæren hore. u lante / at van them aidea i fufle i Capoti lante på Pharas och alla hans trefnare / och på all hans land /

12. Och til all then mächtsiga hand / och stora fener som Mose gjorde för beia Israels böen.

Ände på the fem Mose Wdker.



Zhen

Dekorativ slutsida med omramning. Ur Biblia, G. G. Burchardi, Stockholm 1706. Märk den tätt omslutande omramningen och kolumnrubriken som dekoration

1700-talet



Graverat titelblad (kopparstryck). Lands- och Stads-lagen. Stockholm 1709



Königes CHRISTOFFERI
 Confirmation und Bestätigung
 dieses Befehl = Buchs.

Wir Christoffer von Gottes Gnaden / zu Schweden / Dännemarc / Norwegen / wie auch der Wendon / und Gotthen König / Pfalzgraf am Rhein / und Herzog in Bayern / &c. &c. Entbiethen allen und jeden unsern in Christo Lieben / denen Hoch- und Ehrwürdigen Männern / Herrn Erzbischöffe / Bischöffen / Abten / Prælaten , Ritters / Edlen / Krieges-Leuten / der Clerisey und ganzen Gemeine unsers König-Reichs Schweden / unsere Gnade / und Eröffnung der Gerechtigkeit zu des Reiches Schweden / und dessen eingeseffenen

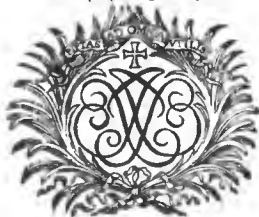
Begynnelsesida med graverat överstycke (kopparstick). Landslagen. Stockholm 1709. Märk initialens placering och till första raden använda större typer.

Schibboleth.
Svenska Språkets
Rykt och Riktighet.

Med Kongl. Maj:ts nådiga frihet/
Och mederbörandes stårskodande och tilstånd/
Utsatt och vigisrit

af
JESPER SWEDBERG/
Bisshop i Skara.

Priset är En
Smit för



och half daler
Exemplaret.

SKARU/ Tryckt hos J. Kullbergs Bocktryckeri / Åhr 1716.

*Dekorativt titelblad med fraktur-typer i kalligrafisk stil
Skara 1716*

Kongl. Maj:ts
Nådige
PLACAT,

Angående
Den af K:nsens Ständer wid Deras senaste
Sammanwår/jämwoål för innewarande Åhr 1721.
Betwillsjade

CONTRIBUTIONEN

Och
Freds=Hjelpen

Dat: STOCKHOLM den 26. Januarii 1721.



Cum Gratia & Privilegio S:æ R:æ Maj:ts

I STOCKHOLM, Uti det Kongl. Tryckeriet uplagdt/

hos JOH. HENR. WERNER,
Directeur öfwer alla Tryckerien i K:ket/ Åhr 1721.

*Titelblad med öfverdrivet stora antikva-versalbokstäver till
huvudraden. Stockholm 1721*



FÖRETAL



id Naturens åskådande författas vi ej allenast i förundran och vördsam upmärksamhet af Skaparens allmakt och vishet vid höga och stora kroppars betraktande, utan fast mera vid de minsta tings och kråks skärskådande och granskning; dessas lilla skapnad, deras lemmars nåtta *harmonie* och rörelse, desse minsta kråks *Diet* och hushållning, kan det lyckligaste snille ej rätt afbildas, eller förmår den skarpaste eftertancka detta behörigen utgrunda.

I synnerhet äro de minsta kråken eller *insecter* för oss människor märkvärdige i anseende til det förhållande af skada eller gagn, som vi af dem kunna hafva. Under det någre af dem bereda sig de präktigaste grifter, så gifva de äfven oss de dyrbaraste kläder. Andre suga i flere månader utur de ljusligaste blomster och täcka de örter den sötaste och behagligaste saft; De uphämta med outtröttad möda

A

da

Textsida med antikvatyper och överstycke av rörliga ornament. Åbo 1762
 Märk den rektangulära initialens placering

**Sveriges Rikes
Ständers
BESLUT,
Gjordt, samtyckt och förskeddadt på then All-
männa Riks Dagen, som hölds
i Stockholm then 15 October 1766.**



Cam Gratia & Privilegio S:æ R:æ Maj:tis.

Frykt uti Kongl. Tryckeriet.

*Titelblad med överdrivet stora versalbokstaver i fraktur till
huvudordet. Stockholm 1766*

1750-talet

Vår
 Herras och Frälsares
 Jesu Christi
 Historia.
 Femte Boken,

Ifrån den tredje Påska-högti-
 den, under Jesu Prediko-embetes tid,
 in til Hans Lidande och Död,
 som Han, wid den fierde På-
 ska-högtiden, undergick.

Författad

af

SVEN BÆLTER,

S. Theol. Doctor och Dom-Probst i Wexb.

Cum Gratia & Privilegio S.æ R.æ Majest.

Stockholm,

Trykt hos HARBERG & HESSELBERG,

1759.

Titelblad med överdrivet stora och starkt spärrade frakturtyper till huvuds-
 raden. Stockholm 1759. Märk det omotiverade framhävandet
 av ordet »Historia» samt linjedekorationerna

Den Svenska
Salm=
 Boken,
 Uppå Kongl. Maj:ts
 Högstse Besälning,
 Åhr MDCXC.V.
 Öfversedd och nödrortteligen förbättrad.



Joh. Elfs. Borgensius



STOCKHOLM
 Trykt uti Hiltoriographi Regni Tryckerij
 Af HARTWIG GERCKEN
 Åhr M DCCLXXXI.

Titelblad med överdrivet stora gemena frakturbokstäver till huvudraderna. Stockholm 1781. Märk de synnerligen starkt spärrade bokstäverna, som tvingat till ordets delning på två rader

UTKAST
TIL EN
SVENSK
FLORELL

ELLER
AFHANDLING
OM
SVENSKA VÄXTERNAS
VÄSENDELIGA KÄNNETECKEN

OCH
NYTTA,

AF
SAMUEL LILJEBLAD.



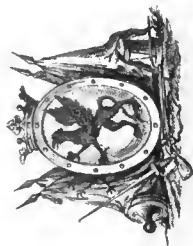
Andra Uplagen, tilldö och förhöjadt.



UPPSALA,
tryckt hos Joh. Fr. Edman, Kgl. Ac. Boktr.
1798.

Utkast
til en
HISTORIA
OM
KONGL.
SÖDERMANLANDS
REGEMENTE.

I. STYCKET.



STOCKHOLM,
Tryckt hos Commisarien P. A. BÄCKSTRÖM, 1786.

Titelblad, Stockholm 1786. Mark sammansättningen
av olika bokstavformer samt inbudsdekorationen

Titelblad med antikva och kursivtyper. Uppsala 1798
Mark den insprängda raden av sträde kursivversaler



KONGL. SVENSKA VETENSKAPS-
ACADEMIENS
HANDLINGAR,
FÖR MÅNADERNE
JANUARIUS, FEBRUARIUS OCH MARTIUS.

ÅR 1751.
VARANDE PRÆSES
GREFVE CARL FREDRIC PIPER.
PRÆSIDENT I KONGL. MAJ:TS OCH RUKS CAMMAR-COLLEGIO.

**VETENSKAPERNAS
HISTORIA,**
Om

Stjernornas Parallaxis och Aberrationer.

Af hvad anfördt blifvit uti nästföregående fjär-
dedels års handlingar (a), lärt någorlunda
kun-

(a) Pag. 241 til 251.

Begynnelsesida med antikvatyper och graveratiövers-
stycke (koppartryck). Stockholm 1751



Natura et arte.

INLEDNING.

OM

**VÄXTERNAS
ALLMÄNNA INDELNING.**



AF Naturen tryckas Växterna strax vid deras
första upkomst vara delte uti 3 flockar:

- 1 De som hafva 1 hjerblad (*Monocotyledones.*)
- 2 — — — 2 hjerblad (*Dicotyledones.*)
- 3 — — — som äro utan hjerblad (*Acotyledones.*)

Därefter pågå Örtkänne föra dem under nio
flora Släktkaper eller *Familier*:

- 1 **PALMTRÄD** (*Palmae.*) Föfslarne af alla växter:
höta ti Indiernas och varma länder: utgöra där
Inneväxarnes förmåfla egendom: Ha enkla niäng-
ärliga flammor och bära ynnog och välsmake-
lig frukt.

Upodxa med ett hjerblad.
2 GRÄS

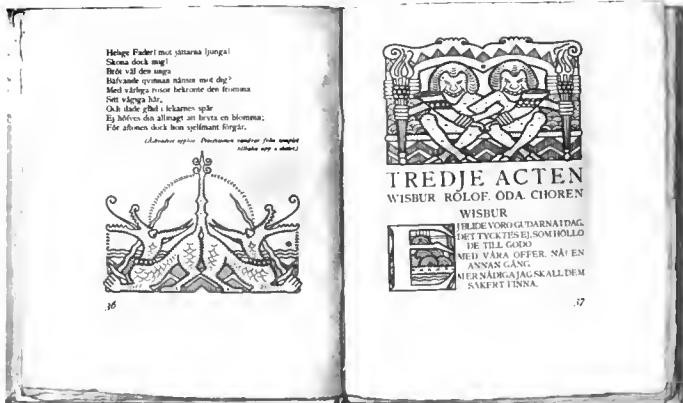
Textsida med antikvatyper och överstycke. Stock-
holm 1748. Märk initialen och dess placering
1750-tale



Victor André: *Valda berättelser* av 1688. Storlek: 12x19 cm. Märk initialens form och placering i texten samt rubrikens små och från text: typens fargstyrka avvikande typer

den, med slängig kursiv och sträckade upp-
rättstående bokstäver, sirliga och njukt gra-
verade. De ofta i trä rätt skurna och utan
sammanhang med texten använda översty-
kena och vignetterna försvinna dock mot 1700-
talets senare hälft, och en starkt framträdande
linjedekoration av olika uttryck träder i
deras ställe. Satsen blir glesare genom större
mellanrum mellan ord och rader, och rubri-
kers och titelraders typer spärns ut, antin-
gande äro av gotiskt eller romanskt snitt, för
att åstadkomma en verkan av rokoko eller
kanske rikigare gustaviansk — svensk stil.

Boksidan har alltid givits formen av
en rektangel, vilken utformats genom språk-
tecknens placering i rätlinjiga och lika långa
rader under varandra. Den rektangulära for-
men hos boksidan är sålunda en naturlig och
ändamålsenlig form. Karaktäristiskt för en
vacker boksida är också den slutna rektangu-
lära sidbild, som genom typernas omsorgs-
fulla sammanställning och behandling kan
uppnås, och varigenom en kraftig, hel och
markerad textbild å pappersmaterialet kan
ernås och till vilken boksidans dekorationer
måste ansluta sig. *Den rektangulära sidbil-*



Greta Sellberg-Welamson: Stagnelius' Wisbur. 1909. Storlek 18x22 cm. Ur serien *Masterstycken ur Sveriges litteratur*. (Bröderna Lagerström)

bildens storlek, d. v. s. förhållandet mellan den plats tryckbildens upptager och materialet självt; stora typer kräva nämligen större del av materialet fritt än mindre typer. Typens betydelse för boksidan belyses bäst därav, att den är så beroende av boksidas storlek; det inses lätt att det vore i hög grad olämpligt och ändamålslost och långt ifrån av dekorativ verkan, att å en stor foliosida använda så små typer som i nutidens små fickpsalmböcker med stora marginaler, eller att till en boksida i litet elzevier-format eller psalmboksformat använda en centimeterhög typ med mycket små marginaler. I utformandet av dessa storleks- och proportionsförhållanden ligger också ytterst viktiga och avgörande dekorativa moment vid boksidas utformande.

Typens ornamentala form kan framhåvas genom dess ändamålsenliga användning och avpassning å boksidan. Typen kan nämligen i och för sig behandlas som ett dekorativt medel, som ett självständigt och till trycksidan anpassbart *ytornament*, vilket tydligt framgår av äldre förebildliga tryckalster. I dessa arbeten kan man praktiskt taget säga, att sammanställning av *oliktartade* typer i samma arbete icke förekommer; stilrenhet är här alltid en utmärkande egenskap. Denna typens stilnliga användning är intressant att iakttaga. Ända upp till inemot början av 1800-talet tillämpades i svensk bokkonst den estetiskt riktiga och ändamålsenliga principen, att betrakta typen som ett självständigt ornament, vilket å boksidan arrangerades till vackrast



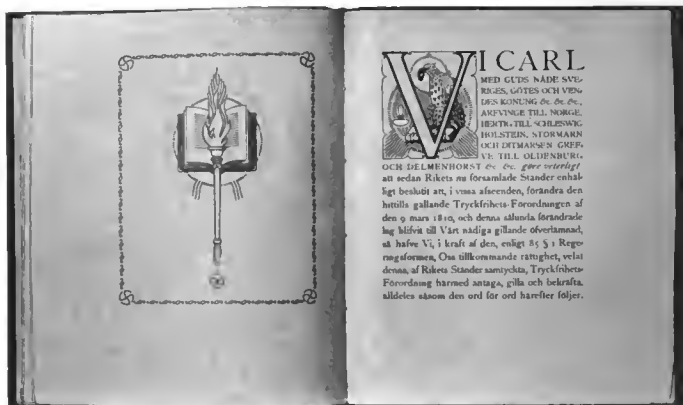
Emmy Biberg: Strindbergs Mäster Olof. 1909. Storlek 18x23 cm. (Utförd för Svenska Släldföreningens lotteri)

möjliga form genom radernas avpassning. Man använde sig nästan uteslutande av *en* enda typsort — detta särskilt i fråga om den gotiska bokstavsformen; vid användandet av den romanska bokstavsformen tillkom dens nas komplement kursiv, och av bägge användas gärna såväl minuskler som majuskler omväxlande tillsammans. Av dekorativa skäl sammanställdes ofta även romansk med gotisk bokstavsform, dessa till form och färgstyrka så helt olika typsnitt, och detta nästan alltid med god effekt.

I en skärande motsats till äldre tiders försäma och stilfylliga användning av typen i rent dekorativt syfte, stå senare försök och resultat i Sverige. I stället för att man i äldre tryck genom bruket av större eller mindre

typer, alltid av samma snitt, sökte anordna eller gruppera texten till en viss naturlig och dekorativ form, intvingar man nu ofta texten i former, som icke med endast *ell* typsnitt kunna uppnås, utan blott med tillhjälp av bredare eller smalare typer och ornamentala tillsatser. Därigenom ha de omotiverade inslagen av blommor, blad eller geometriska figurer samt smala, breda, magra och feta typer inkommit i svenskt typtryck. Texten måste ges en naturlig och ändamålsenlig form, d. v. s. en form som naturligt utformar sig av innehållets text, förstärkt genom användningen av större eller mindre typer, alltid dock av samma form och färgstyrka.

Med avseende å användandet av röd färg i boken framträder i äldre arbeten en viss mått-



Arthur Sjögren: *Sveriges Rikes Grundlagar*. 1909 Storlek 19x23 cm.
Märk dekorationer i färg

fullhet och strävan att därigenom kunna förhöja den dekorativa verkan – egentligen den enda anledningen till användning av röd färg å titelblad, till initialer och rubriker. Även här fick ofta textinnehållet vika för de dekorativa kraven, d. v. s. att mera hänsyn togs till den röda färgens lämpliga fördelning å trycksidan än till avsikten, att genom röd färg framhäva viktigare eller betydelsefullare rader av textinnehållet. Nutidens ängsliga omsorg att genom den röda färgen eller de stora typerna vilja liksom slå in i läsarens tröga hjärna vad som åsyftas, synes nu med den allmänna läskunnigheten mindre behöfvlig än i tidigare år, då denna färdighet var betydligt sällsyntare. Jag går till och med så långt, att jag anser användandet av den kursiva bok-

stavsformen till framhävande av vissa ord eller meningar i den med antikva satta texten i viss mån kan vara ett förgräpande på läsarens fantasi och ett misstroende mot hans uppfattningsförmåga. Kursiv-snittets användning i sådant syfte var icke heller vanlig i tidigare typtryck.

Prydnadsbegäret i boken är gammalt. Redan i handskrifterna utsmyckades texten rikligt i guld och färger som aldrig sedan, och detta utsmyckande eller denna omsorg om textens prydnad överfördes även till den tryckta boken. Detta prydnadsbegär – ty om någon praktiskt anledning till boksidas utsmyckning kan man icke tala – kommer än i dag till uttryck i boken i dekorativa anordningar å titelbladen eller i monumentala

I Perren är var det alliet mig till led, och jag
säger: "De äro ett folk, som för mig med sitt hjärta,
och de vilja icke veta af min vägar".
Så svar jag så i min vrede: "De skola icke behömmas
i min lov".

Nittioette Psalmen.

*Uppmaning till alla kristna till en helig psalm, uttalande om
Guds nåde till Perren äro en ny sång, uppen-
bar till Perren äro, alla länder
Guds till Perren äro, lofva hans namn,
förkommen dagen igenom glädjehuset som
hans fröling.*

Först bland bebringarna hans äro, bland alla folk
hans under.

Cy står för Perren och högtlovad, fruktansvärd är
han mer än alla gudar.

Cy följerna alla gudar äro afgudar, men Perren är
den som har gjort himmelen.

Marshall och härskare äro inför hans ansikte, makt
och glans i hans heligdom.

Gifven är Perren, i följerna ställter, gifven är Per-
ren äro och makt.

Gifven är Perren hans namn äro, blivna från skid-
ber och himmen i hans gårdar.

Edliden Perren i helig skrud, härven för hans
ansikte, alla länder.

bliven bland bebringarna: "Perren är honom!"

Därfor står jordens över "fast och vacker icke; han
dömer folken med rättsvisa."

Ständerna vare gläd, och jorden följde sig;
härfor brunn och allt buad där är.

Marion gläde sig och allt det som är därpå, ja, så
johls alla skapens frid
i Perren, ty han hömmar, ty han hömmar för att
denna jorden.

Dan skall denna jorden brunn med rättfärdighet och
folken med sin trofasthet.

Nittioende Psalmen.

*Uppmaning till alla kristna till en helig psalm, uttalande om
Guds nåde till Perren äro en ny sång, uppen-
bar till Perren äro, alla länder
Guds till Perren äro, lofva hans namn,
förkommen dagen igenom glädjehuset som
hans fröling.*

Först bland bebringarna hans äro, bland alla folk
hans under.

Cy står för Perren och högtlovad, fruktansvärd är
han mer än alla gudar.

Cy följerna alla gudar äro afgudar, men Perren är
den som har gjort himmelen.

Marshall och härskare äro inför hans ansikte, makt
och glans i hans heligdom.

Gifven är Perren, i följerna ställter, gifven är Per-
ren äro och makt.

Gifven är Perren hans namn äro, blivna från skid-
ber och himmen i hans gårdar.

Edliden Perren i helig skrud, härven för hans
ansikte, alla länder.

bliven bland bebringarna: "Perren är honom!"

Därfor står jordens över "fast och vacker icke; han
dömer folken med rättsvisa."

Wald, Zachrisson: Psaltaren. Göteborg 1910. Storlek 20x26 cm.

Märk initialens placering

titeluppslag med omramningar, vid kapitels
beggynnelser, i rubriker och initialer, å be-
gynnelse- och avslutningssidor, å illustratio-
ner med omramningar o. s. v. Det är därvid
dock icke alltid så, att dessa dekorativa an-
ordningar stå i överensstämmelse med den
använda texttypen eller sidbilden i färgstyrka
och form eller lämpligt utfylla det för deko-
rering avsedda utrymmet.

Tonen, färgen eller svart-och-vitt-effekten
i en boksida bildas av typens streck och lin-
jer, och sidbildens färgstyrka är mycket be-
roende på huru typerna sammanställas. Ge-
nom att typerna anbringas glest, d. v. s. med
stora ljusrum mellan ord och rader, uppstår
en grå och färglös sidbild, men genom ett
tätare sammanhållande av typerna och raders

na och genom ett kraftigt tryck med god
svärta, uppnås en färgstarkare sidbild, som i
och för sig är dekorativ och till vilken också
dekorativa teckningar, om så erfordras, äro
lätt anpassbara — dekorationen måste ju an-
passas till typen för att uppnå helhet och
sanhörighet i sidbilden, en dekorativ betin-
gelse som ej får förbises.

Bokdekorationen kan vara av tvenne slag:
den rent *ornamentala*, där utsmyckningen
icke egentligen har sammanhang med eller an-
sluter sig till bokens litterära idé utan endast
genom stilenliga ornamentala prydnader an-
sluter sig till typens färgstyrka och sidbildens
form, m. a. o. där prydnaderna egentligen äro
nödvändiga utfyllnader av texten för att uppnå
nå god form. Vidare den *illustrativt-dekorativa*



Arthur Sjögren: Titelluppslag ur August Strindbergs *Antibarbarus*. 1905.

Storlek 23x30 cm.

tiva, där utsmyckningen helt igenom ansluter sig till bokens litterära idé, genom med dekorativa tillsatser gjord bildframställning, som samtidigt utgör stilenliga ornamentala, oftast nödvändiga prydnader för uppnående av god dekorativ form av boksidan eller uppslaget. Denna senare ej att förväxla med rent illustrativ bildframställning, som är ett annat betydelsefullt område för konstnärlig alstring.

En teckning för ett bokdekorativt ändamål kan naturligtvis icke — lika litet som andra dekorationer — utföras utan kännedom om och hänsyn till plats och omgivning, i vilken den måste inkomponeras i överensstämmelse med boksidans rektangulära form och typens

färgkraft, och därför måste tecknas i lämplig storlek och naturligtvis alltid i *samma skala* hela arbetet igenom. Dekorationer för boks tryck böra helst tecknas i hel skala, ty man misstager sig lätt om förminskningens inverkan på helhetsutseendet. Men för bokens inre göras friser, initialer och övriga prydnader ofta, ja nästan alltid utan denna kunskap och hänsyn. Bokdekoreringsen är icke blott teckning, utan det är *teckning för visst ändamål*, som är underkastad vissa givna regler, genom vilkas efterföljd teckningen blir värdefull och tjusande bokdekoration. Genom den stränga arkitektoniska begränsningen åstadkommes en viss relief åt bilden, då den är rätt inkom-

THEHNA LILLA BOOKS SUMMA OCH
INNEHÅLD

THE KONSTRUERE MÄSTARE OCH STIERROKUKARE
GAMLE VUSE MÅN OCH THERAS LIJAK
HAFVR HIMMELERS LOFF FLUTIGT ACHTAT/
MEDH LÄNG FÖRFÄREHET SAKER BETRACHTAT/
OCH PRACTICERAT TIT ALLMEENT VUS OCH ART/
HVAR AFF MAN SKAL FÖRFARA SMART
HURULEDES VADRET THET HEELA ÅHRET
PÖRLIDR/
THERFÖR SKAL TU THEHNA BOOK GÄRNA KÖFA
LÄSA OCH MÄRKIA MEDH RATT FÖRSTÄND/
SÅ BLEYVR TU THER I VUS FÖRSÄN
TU SKALT PLEJENATT OCH JVLLEDIGH PEESE
MEDH THERAS VADER, BEON OCH SHIO/
THE TOLFF DAGAR OCH NÄTTER SKOLA ICKE PÖB-
OLÖNDE VARA
AFF HVILKA TU THET GÄNSKA ÅHRS LOFF SKAL
LÄRA
FAARSÄCHTA AT THEHNA PRACTICA ICKE FÖRÄCHTA/
HOR ÅR AFF VUSMA MÅN BETRACHTAT
HOR SPÅR VIST GYFVR RATT BESKEEDH
THET OOR NON AFF STOR FÖRFÄRHET



10



HURULEDES MAN SKAL FÖRFARA OCH MÄRKIA
AFF VADRET I JVLLEDIGHA: HVAD TILKOM-
MANDE TING OSS BLEYVR TILKÖNNA GYFVT/
THET HEELA ÅHRET GENOM

L OM JVLLEDIGHA

År Jule-Affton och Jule-Ran kläs
Färdigen Tings och Väder så tag vana/
Thet År bleyvr smogh både Kora och Vja/
Så lyvs för smogh så födan om/
Men lyvs for Väder och Regn/
Beyder det best Kora och Vja i best Ång/
Kommer Väder för dena lög/
TÄ död Quik och Dier i smogh Tjög/
Men kommer det om Uten Vana/
Beyder Spiketen Kommer och Färdigen Odet/
Doden skal taga många aff dem och så/
Som hertager alla både smogh och så/
Kommer Väder aff Horden så gladh so sig/
Ty det efter blivt så godt År vunderlig/
Men om det kommer aff smogh det så/
Thet beyder daghlig Spiketen vna

11

Leon Welamson: Textuppslag ur Bondepraktikan. 1913.

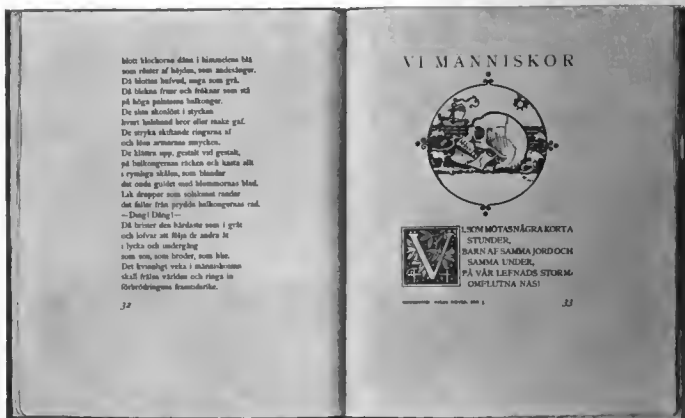
Storlek 17x22 cm.

ponerad i sin omgivning. Bortses från detta, blir teckningen ett och textsidan ett annat.

De dekorativa tillsatserna i en bok äro ju alltid ett tillskott till texten, ett utslag av prydnadsbegäret och äro avsedda att ses i samband med texten. Att de då skola harmoniera med denna i kraft och färg, synes väl så klart, att något påpekande icke skulle vara nödvändigt, men så är dock ingalunda förhållandet. Det är dekorationens *överensstämmelse* icke blott med bokens litterära idé utan även till form, proportion och färgstyrka med sidbilden och typens färgkraft, som ger bokdekorationen dess rätta charm. Det är en samverkan mellan å ena sidan textbildens

form, typens färgstyrka och typernas anordning samt å den andra dekorationen, som är eftersträfvansvärd i avsikt att förhöja bokuppslagets dekorativa helhetsverkan. Och grunden för denna samverkan är enkelhet och ändamålsenlighet — enkelhet för till stilenhet i utförandet, och ändamålsenlighet leder till hänsyn för det rent konstruktiva, d. v. s. till betingelserna för bokdekorerings, nämligen jämvikt och proportion samt överensstämmelse i dekorationens och typens linjer inom den slutna sidbilden eller uppslaget. Även i teckningsmaner och linjeföringen måste sökas inbördes överensstämmelse, så att icke å det ena uppslaget användes ett

Original from
UNIVERSITY OF CALIFORNIA



Olle Hjortsberg: Dikter av Heidenstam. 1912. Storlek: 19x24 cm. (Utförd för Svenska Slöjdföreningens lotteri)



Akke Kumlien: Folio-Bibeln. Norstedt & Söner. 1918. Storlek: 24x37 cm. Mark särskilt den inre marginalens bredd



Bröderna Lagerström: Gösta Berlings Saga. 1909. Storlek: 23x29 cm. (Utförd för Svenska Slöjdföreningens lotteri)

bokkonst. Detta lär ej heller kunna ske, för: än en verkligt svensk bokstavsform framkommer, tecknad av en svensk konstnär, graves rad och gjuten inom Sveriges gränser.

Den svenska bokkonsten står ännu också på ett sökande stadium; ännu har icke i den samma utbildat sig någon fast *stil*, men det ligger dock någonting i det, att enkla, rena typer numera förhärskar och att de enhetligt genomföras i samma arbete. Man behöver blott se en bok från 1880- eller 90-talen för att kunna konstatera en förändring till ett renare och i allmänhet bättre typval, och, då

typen utgör grunden i boktrycket, framstår redan ur denna förändring en bättre bokkonst. Dessutom kan konstateras större intresse för och mer förståelse av bokkonsten hos landets konstnärer och att bokvännernas antal växer. Men det är icke nog. Det är insikten och kunskapen om typens och textbildens grundläggande betydelse för bokens utseende, som måste tränga igenom, innan en dekorativ svensk bokkonst kan uppstå. Man måste inse, att typen har ett annat värde än att blott vara såsom språkliga tecken förmedlare av tankar, att den nu liksom i äldre tider har och bör

GÖSTA BERLINGS SAGA

INLEDNING

E. I. PRÄSTEN

NÖDLIGEN STOD

PRÄSTEN I GÖSTABERG

Förordningen tillkom

1875. Då det skedd ett stort

öfverflytt till Gösta

bergs prästgård

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården

och den gamla prästgården



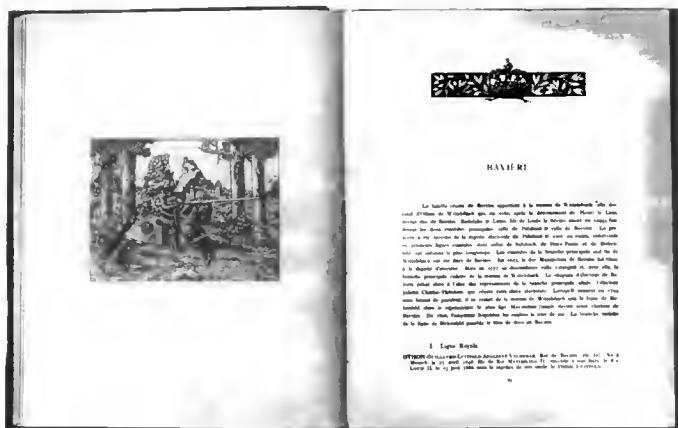
Olle Hjortsberg: Gustaf V:s Kyrkobibel 1917. Storlek: 28x42 cm.
(Bröderna Lagerström)

hava ett dekorativt och konstnärligt värde, som kan tillvaratagas vid bokens dekorativa gestaltning.

Den konstnärliga utsmyckningen eller dekorationen av boken måste likaledes, för att resultatet skall bli ett gediget verk, ansluta sig till denna uppfattning av bokstavsformens dekorativa värde. Här ha de konstnärer, som i Sverige ägnat sig åt bokens utsmyckning, icke alltid trängt tillräckligt djupt och icke ägnat tillbörlig uppmärksamhet åt vad typen betyder vid en boks dekoration. Texten, typen har ofta blivit ett och dekorationen ett annat, har

blivit *frislående teckningar*, ur konstnärlig synpunkt mången gång av högsta värde men som baksidor mindre värda. Man har endast tänkt på teckningen, icke på densamma omgivning: typens form och textens anordning.

Det är också säkerligen bristande förståelse av bokkonstens väsen, som varit orsaken till framkomsten av en hel del rikligt utstyrda s. k. »festskrifter» och »praktuppslagor», som blott till namnet och genom några ritade vignetter äro, vad som med dem äsyftas, nämligen en vacker bok. Sådana utgivas



Agi Lindegren: *Suverana furstehus*. 1898. Storlek: 22x28 cm. Märk det för korta översstycket och de små rubrik-typerna samt illustrationens form och placering jämförd med textbildens

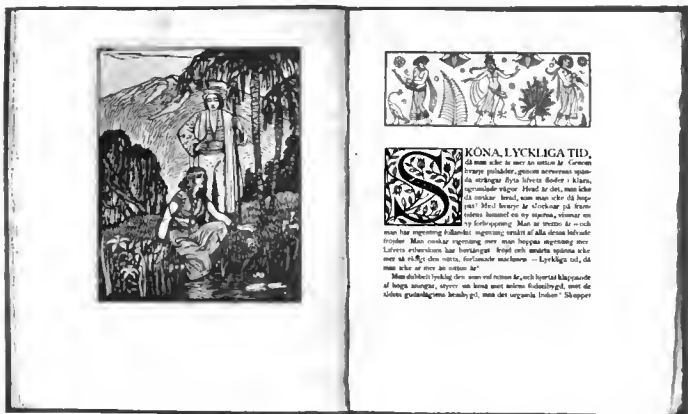
vändning. Så småningen övergick emellertid träsnittet från konstnärerna till den yrkesmässiga xylografen och blev då ofta en mycket okonstnärlig bildprodukt, som jämte den yrkesmässiga litografen voro de mest använda bildframställningsmetoder till inemot 1880-talet, då de fotokemiska reproduktionsmetoderna framkommo och åter möjliggjorde ett direkt återgivande av konstnärens arbeten.

I handskrifterna var nästan alltid illustrationen åtföljd av dekorativa anordningar, t. ex. omramning av bilden, utsprång i marsginalen, sirade initialer och omramningar om sidbilden eller ränder mellan sidans olika spalter, utsirade rubriker o. s. v. Dessa egenheter överfördes också till den illustrerade tryckta

boken, och man kan nästan säga, att den tidigare illustrationen mer var en prydnad än en texten förstärkande bildframställning.

Den goda anpassning till material, omgivning och ändamål, som kommer till uttryck vid handskrifterns illuminering, överfördes genom träsnittsillustrationen till den tryckta boken, vilken själv vid dess första framträdande i stort var en efterbildning av handskrifterna. Illustrationerna i dessa voro dock rikligt och mäktigt sirade med guld och prunkande färger, som ännu i dag i kvarvarande handskrifter bevara sin friskhet, men med illustrationens införande i den tryckta boken medelst träsnittet, blev den en svart-och-vit-konst av förnämligaste art.

Under 1500- och 1600-talen ägna de sig också



Sigge Bergström: Amala. 1912 (Originalträsnitt). Storlek: 18x22 cm. Märk illustrationens proportion till textbilden samt initialens och överstyckets färgs ton jämfört med den använda typen

de starkaste konstnärliga krafter åt denna verksamhet, varom äldre illustrerade bokalster lämna glänsande bevis, men med de för bokillustrationen intresserade konstnärliga krafternas försvagande råkar den illustrativa bokkonsten också i långvarigt förfall.

I svensk bokkonst är illustrationen under 1400-talet rent linjär och enkel i sina uttryck men blir in på 1500-talet mera naturalistisk och målerisk, alltjämt utförd i träsnitt; under 1500-talet når träsnittet som bokillustration sin högsta konstnärliga utveckling i t. ex. Nya Testamentet av 1526 och Gustaf Vasas bibel av 1541. Under 1600-talet uppträder kopparsticket som medtävlare till träsnittet och båda illustrationsmetoderna användas. Då framstå gravryrverken Svecia Antiqua och Puf-

fendorffs Carl X Gustafs historia; av träsnittsverk kan nämnas Olof Rudbecks märkliga verk Atlantica, vari träsnitten utförts av Philip Jacob Thelott och bröderna Holzbaum. Bibeln av 1646 med träsnitt signerade M är också ett märkligt arbete från denna tid (av konstnären Arthur Sjögren särskilt uppsmärksammat; se N. B. 1916, sid. 211).

Under 1700-talet kommer gravryren allt mer till användning i sin lätta, lekande rokokoskepna, som uppenbarar sig, förutom i själva illustrationens komposition och formgivning, i tidstypiska omramningar kring bilderna, arkitektoniska anordningar, dekorativa hörn och avrundningar, i linjesystem, i vignetter utförda i den festliga, sliriga och nätta stilen. Illustrationen hade i Frankrike sådana mäs-

Långfredagen

forran mitt bidande begynner, ty jag säger eder att jag förvisso icke mer skall äta något sådant, förn det kommer till fullbordan i Guds rike.» Och han lät gifva sig en kalk och tackade Gud och sade: »Tagen detta och delen eder emellan; ty jag säger eder att jag häro efter förvisso icke, förn Guds rike kommer, skall dricka af det som kommer från vinträ.» Sedan tog han ett bröd och tackade Gud och bröt det och gaf åt dem och sade: »Detta är min lekamen, som varder utgifven för eder. Gifven detta till min ämnelse.» Sammanhanda tog han och kalken, efter måltiden, och sade: »Denna kalk är det nya förbundet, i mitt blod, som varder utgitt för eder. — Men se, den som röräder mig, hans hand är med mig på bordet. Ty Människooonen skall gå bort, såsom först är bestämdt; men ve den människa genom hvilken han lifver föräd!»

LÅNGFREDAGEN

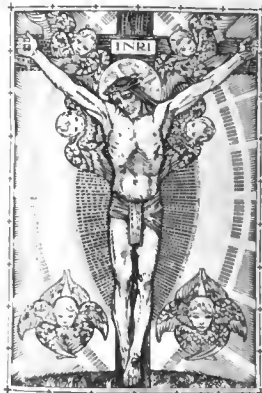
Koll. Herre Gud, himmelske Fader, som af din barmhertiga nåd icke hafver sparat din enfödsle son utan gifvit honom till barnens tjänst för vår skull; vi bedja dig, gif din heliga Ande i våra hjärtan, att vi ved skdas nåd oss trösta på, beträffande oss för synd och tillgifven hata, herd dig tillkännos pålitliga och groom honom (i med dig vi vinnerligt lif. Amen)

EPISTEL som på påskedagen

EVANGELIUM: Luk. 23: 32—43.¹

JÄMVAL två andra, två ögringsmän, fördes ut för att afsläpas tillika med Jesus. Och när de hade kom-

¹ Kallig: kyrkologen kap. 2 § 5 skall på långfredagen i skolorna i de tre större sterna predikationerna handlas om Kristi



Olle Hjortzberg: Svenska Psalmboken, 1912. Storlek: 10x16 cm. Märk illustrationens överensstämmelse i färgstyrka med den använda texttypen

tare som Antoine Watteau, François Boucher, Gravelot, Gabriel de Saint Aubin, Bouchardon m. fl., i Tyskland Wille, Eisen, Sigismund Freudenberg, Salomon Gessner o. a. I Sverige hade den dock ingen stark efterklang. Svenska konstnärer under denna tid studerade i Frankrike och togo också intryck därifrån, liksom bokkonsten i allmänhet. Bland svenska kopparstickare och illustratörer under 1700-talet må särskilt nämnas Jean Erik Rehn och Jakob G. Gillberg, den senare känd för sitt arbete »Skådepenningar öfver de förnämsta händelser som tillhöra konung Gustaf

III:s historia», ett ofullständigt arbete, som fortsattes av Martin Rudolf Heland och av vilket en del trycktes först 1858; Gillberg utförde förutom denna Gustaf III:s medaljhistoria även »Barnbok, H. K. H. Kronprinsen i underdånighet tillägnad af Samfundet Pro fide et christianismo», allmänt känd under namnet kronprinsens abc-bok. Vidare bör nämnas Per Gustaf Floding, Fredrik Akrel, Elias Martin, som utförde illustrationer bl. a. till Olof Dahllins »Poetiska arbeten», Ehrensvarlds Resa i Italien och Bellmans Bachi Tempel, de senare stuckna av Johan Fredrik Martin, som



David Ljungdahl: Föreningens för bokhantverk publikation, 1907. *Legender och Symboler i Uppsala domkyrka*. Storlek: 17x25 cm. Märk illustrationens storlek och proportion samt dess färgstyrka

dessutom utförde illustrationer till bl. a. Sköfdebrand »Voyage pittoresque». J. Grundald. y. och Joh. Snack förtjäna även nämnas bland svenska 1700-tals-illustratörer.

Bokillustrationen kom dock i Sverige under senare delen av 1600-talet och under hela 1700-talet icke till några mera betydande uttryck; koppstrycksmetoden var för denna icke synnerligen lämplig, och träsnittet hade icke anseende som bokillustrationsmedel. Under det att den illustrativa bokkonsten under 1500-talet genom starkt utländskt inflytande, d. v. s. genom att avgjutningar och kopior av

framstående tyska konstnärers arbeten användes, blir en konstnärligt glänsande period för illustrationen, blir den under 1600- och 1700-talen av allt mindre betydelse. Striden mellan olika bildframställningsmetoder, träsnitt och gravyr, och denna senares olämplighet som bokillustrationsmedel torde hava medfört att bokillustrerandet starkt inskränktes.

Illustrationen får i viss mån sin prägelse av metoden för dess framställning i tryck. Så är den i tysk inkunabelgotik utförd i träsnitt, grov i linjen och enkel i kompositionen. I italiensk och fransk renässans blir den, sannos-



Arthur Sjögren: Bröderna Grimms Säger. 1905. Storlek: 23x29 cm.
Illustrationer i färg

likt påverkad av gravyren, tunnare i linjen, icke så summarisk, mera detaljerad ehuru fortfarande utförd i träsnitt. Under 1700-talet, då gravyren blir alltmer förhärskande, blir illustrationen synnerligen detaljrik och särskilt i tidstypiska prydnader väl utförd. Gravyrmaterialet, kopparplåten, var mer lämplig för små fina detaljer och pettesser än träsnittsmaterialet, trästocken.

Då träsnittet med början av 1800-talet åter kommer till användning som bokillustrationsmedel, då som trägravyr i hårt ändträ, får bokillustrationen dock icke kopparstickets skarpa och luftiga lätthet, utan blir tyngre och en ton mörkare i färgen.

Träsnittet fick under 1700-talets senare hälft i Sverige ett rätt egendomligt uttryck

i de s. k. kistebreven, ettbladstryck avsedda att placeras på insidan av då brukliga kläd-kistors lock eller att vid högtidliga tillfällen pryda väggarna — måhända som ett slags ersättning för den då sällan förekommande bokillustrationen.

Då mot slutet av 1880-talet, med den allmänna konstindustriella nydanningen, ånyo starka krafter kommo in arbete för bokens förnyelse, särskilt i England, förde sannolikt beundran för resultatet av gångna tiders arbeten därhän, vad bokillustrationen beträffar, att tryck verk från senrenässansen med dess mästerliga illustrationer togos till förebilder för denna förnyelse. Men denna efterbildning kom då huvudsakligast att omfatta den *illustrativa* delen av boken, under det att tillbörlig hänsyn



Carl Larsson: Victor Rydbergs Singoalla. 1904. Storlek: 20x30 cm. Märk illustrationens färgkraft jämförd med vänstersidans typer och dekoration

illustrativ, måste sålunda, för att resultatet skall bli ett helgjutet verk, anpassas till den använda typen i form och färgstyrka samt till sidbildens storlek och proportion. Olika bokstavsformer med avseende å form och svärta kräva givetvis olika linjeföring och färgstyrka i illustrationen.

Tonen, färgen eller svart-och-vitt-effekten i en boksida bildas ju enbart av typens många streck och linjer, och sidbildens färgstyrka är beroende av huru typerna sammanställas. Genom att typerna anbringas glest, uppstår en grå och färglös sidbild, men genom ett tätare sammanhållande av ord och rader och

genom ett kraftigt tryck med god svärta uppstår en färgstarkare sidbild, som i och för sig är dekorativ och till vilken illustrationen är lätt anpassbar i linjeföring och färgstyrka.

Bokens *inre*, d. v. s. boksidan, har historiskt sett ständigt givits formen av en rektangel, vilken form hos boksidan är en naturlig och ändamålsenlig form, som givetvis även bör meddelas åt illustrationen, för att denna skall komma i överensstämmelse med bokens arkitektoniska grundidé. Det måste även beaktas, att i en uppslagen bok alltid *tvänne* sidbilder, eller vad man kallar ett uppslag, på en gång bli synliga, och avvägningen av upp-



Einar Nerman: *Fredmans Epistlar*. 1915.
Storlek: 28x34 cm. Illustration i färg

förhållande av avgörande betydelse liksom för illustrationens färgvalör och tyngd. Att marginalen, den textytan omgivande otryckta vita ramen, till storlek och proportion har betydelse även för illustrationens proportioner, färgstyrka och dekorativa avvägning är väl alldeles påtagligt, varför den måste medtagas som ett rent dekorativt moment vid illustrationens utformande.

Ät denna uppfattning av bokuppslaget hade konstnärer, som i Sverige ägnat sig åt bokens prydnad, dock icke alltid skänkt tillbörlig uppmärksamhet. Texten, typen, har blivit ett och dekorering och illustration ett annat, blivit *fristående* bilder, ur konstnärlig synpunkt mången gång av högsta värde, men som boksida mindre värda. Särskilt gäller detta ofta om nutida illustrerade arbeten, där illustrationen tecknats helt för sig – ofta i olika maner – utan att utarbetas i överensstämmelse med typen och sidbildens form, stor-

lek, proportion, ton och linjestyrka beträffar. Särskilt påfallande är huru sällan textbilden och illustrationen äro i samma proportion och storlek; textbilden har oftast en och illustrationen en annan storlek eller proportion.

Man kan icke komma ifrån bokillustrationens konstruktiva egenskaper, för så vitt man icke – vid utförandet av *en del av en bok* som illustrationen ju är – vill frångå bokens grundform. Då en illustration är ett synligt bilduttryck för bokens litterära idé, måste den nödvändigtvis avvägas i form och färgstyrka till överensstämmelse med textens bokstavsform och boksidas storlek och proportion, och därtill komponeras av väsentligen dekorativa element.

En bokillustration kan därför icke utföras fristående, även om illustrationen är en helsidesbild. Den måste komponeras för den plats den skall utfylla och med hänsynstagande till omgivningen och dess särdrag. En bokillustration är något mer än blott en teckning ur skissboken eller ett grafiskt fristående blad, den är en *teckning för visst ändamål*, underkastad vissa givna betingelser, genom vilkas rätta lösning illustrationens charme just träder fram, den nämligen, att dekorativt utfylla sin plats i boken och konstnärsligt förstärka textens innehåll. Det som särskiljer den illustrativa konsten från fri konst är den förras avhängighet av ett rent andligt element, dess avhängighet av texten, av det tryckta ordet. Denna avhängighet ger illustrationen dess karaktär, och endast då kan man tala om god illustration, när denna avhängighet av texten är beaktad; illustrationen är en ornamentalt uttryckskonst, icke blott en framställningskonst.

Illustrationen måste även tecknas i lämplig (högst dubbel) skala, ty man misstager sig mycket lätt på förminskningens inverkan på helhetsutseendet; linjerna komma vid reproduktionen att verka tätare och linjernas grov-

lek förminkas icke direkt proportionellt. Givetvis bör i varje fall *samma skala* användas till alla illustrationerna i ett och samma arbete för att uppnå lika linjestyrka.

Sammanhållandet av text, dekoration och illustration utgör sålunda ett viktigt led i bokens konsten. Det är slitningen mellan linjeföringen i illustrationen och typens linjer, som ofta utgör orsaken till dåliga resultat. Kraften i teckningen behöver därför icke minskas eller försvinna, då denna genom linjernas massverkan kan uppnås, utan att alltför stora svarta ytor behöva ifrågakomma — därom vittna arbeten av såväl äldre träsnittsmästare som av moderna, särskilt engelska bokkonstnärer.

Det är särskilt intressant att iakttaga illustrationens mästerliga avpassning till sidbildens och uppslaget i de äldre bokalstren. Under 1400-talet förblir illustrationen huvudsakligen av linjär hållning, emedan den oftast var avsedd att efter trycket färgläggas för hand, men i början av 1500-talet blir den mer perspektivisk; den är ofta arkitektoniskt uppbyggd till sin yttre anordning och till sitt inre fylld av mustig fantasi; fordelningen av svart och vitt är likaså mästerlig och påfallande; förekommer en kraftig svart fläck, är den oftast så avvägd med vitt omkring, att effekten av bilden höjes — detta och andra svart-och-vitt-effekter göra dessa bilder goda just som bokillustrationer.

Illustrationen är ju, liksom textsidan, avsedd att ses på nära håll, och då är det verkligen nödvändigt eller ur illustrationssynpunkt lyckligt att använda helsvarta, klumpiga ytor och endast sparsamt låta det vita papperet bli synligt, såsom i vissa arbeten i *modern* bokkonst, där träsnittet kommit till användning som illustrationsmedel. I textsidor, där den romanska bokstavsformen användes, anses förhållandet mellan svart och vitt vara som 1:3, d. v. s. en tredjedel svart och två tredjedelar vitt. Och med denna proportion kan säkerligen anspråken på färg och kraft i en boksida,



John Bauer: *Bland Tomtar och Troll* 1913.
Storlek: 17x19 cm. Illustration i färg
med för tryck särskild lämpad
färgskala (jämför Arthur
Rackham)

som är avsedd att ses på nära håll, anses vara fyllda — det kommer sedan an på hur färgfördelningen sker. Man måste fordra, att illustrationen icke allenast förstärker den litterära idén, utan att den skall göra detta med dekorativ effekt, värdigt och med skönhet. Därigenom höjes illustrationen upp till en högre nivå än den av blott enkel bildframställning.

Den moderna svenska måleriska och kraftiga svart-och-vitt-verkan, som med förebilder från Tyskland tillämpas inom träsnittstekniken, anser jag aldrig kan bli lämplig som bokdekoration eller bokillustration i svensk stil. Till det götiska typsnittet är den möjligare, men till den nu för tiden förhållande lättare och ljusare typen av renässanskaraktär, antikvan, blir verkan allt för tung och överväldigande svart. Detta maner fylles därför icke sitt ändamål, ty ofrånkomligt kvarstår kravet, att i en bok typen måste vara det väsentliga, och det illustrativa ett beslyssande eller förstärkande tillskott i texten.



Olle Hjortzberg: Uppslag ur Luthers Lilla Katekes. 1914. Storlek: 10x17 cm.

utöva våld på illusionen; särskilt synes mig detta ofta — dock icke alltid — vara fallet i våra svenska nutida barn- och sagoböcker, med sitt konkreta och släta återgivande av diktens ord i synliga bilder; möjlighet till ett *fördjupande* av dikt eller saga genom dylik illustration synes mig icke ofta föreligga. Först då, när illustrationen genom en koncentring av texten kan ge *mer* än dikten enbart, är den av godo.

Det finnes också ett slags böcker där illustrationen är huvudsak, och det är i *bilders*

TREDJE HUVUDSTYCKET HERRENS BÖN

Fader vår, som är i himmelen.

Vad är det?

Gud vill härigenom med mildhet uppmuntra oss, att vi skola tro, att han är vår rätte fader och vi hans rätta barn;

på det vi skola bedja honom trösteligen och med all tillförsäkring såsom gods barn sin älskelige fader.

FORSTA BONEN.

Helgat varde ditt namn.

Vad är det?

Guds namn är i sig självt heligt; men vi bedja i denna bön, att det även må hållas heligt hos oss.

Huru sker det?

När Guds ord läres rent och klart och vi därefter leva heligt, såsom Guds barn ägnar; det giv oss, käre himmelske Fader!

Men den, som lär och lever annorlunda, än Guds ord lär, han ohelgar ibland oss Guds namn; därför bevara oss, o himmelske Fader!

ANDRA BONEN.

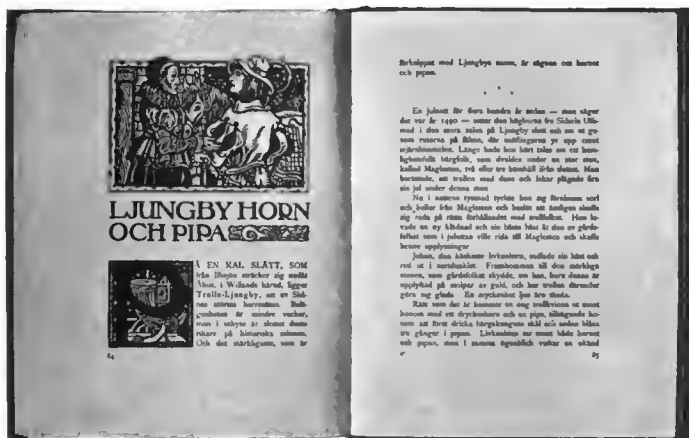
Tillkomme ditt rike.

Vad är det?

Guds rike kommer vil av sig självt vår bön förutan; men vi bedja i denna bön, att det må komma även till oss.

boken, där bilden är byggd på en viss tens dens eller har ett konkret ändamål att fylla. I abc-boken, där en godmodig apa skall hos barnet inskräpa A-bokstavens form och oxen stora O:ets eller där en naiv strof illustreras i samma avsikt, i bilderboken eller barnboken — där är illustrationen alltid numro ett.

Om också i svensk illustrationskonst någon viss stil eller egenart icke utbildats, så frångår dock oförtydligt, att en omvärdering



Lydia Skottsborg: *Vandrande Sägner*. 1913. Storlek: 16x22 cm. Märk teckningarnas färgstyrka i förhållande till texttypen

av illustrationens egenskap som boksida är under utveckling. Bokens *inre* är också likaså värd omvårdnad i sin formgestaltning som dess yttre, bokbanden, eller som vävnaden, smycket, blomsterkrukan, och är desslikes ett tack samt fält för konstnären till samarbete med industrin. Men denna omvårdnad om den illustrerade boken kräver icke blott konstnärlig inspiration utan även kunskaper, grundade på studiet av bokliga förebilder.

Ikke många av den mängd illustratörer, som teckna illustrationer till det stora antal barn- och sagoböcker eller illustrerade s. k. »praktverk», som årligen i Sverige utges, ha kännedom om ens de elementäraste bokprinciper än mindre fördjupat sig i studiet av olika bokstavsformers karaktär eller av bokens de-

korativa möjligheter och de historiska förutsättningarna. Och dock erbjuder 1500-tals och tidiga 1600-tals illustrerade arbeten för illustratören så oändligt mycket vackert i bilder av tjugande charm och dekorativ effekt, att de äro väl värda att ingående studeras.

Illustrationen i dess äldre förebilder äger också alldeles bestämt oftare andra egenskaper än att blott i bild belysa den litterära idén, sådana egenskaper nämligen, som hänsyn till bokstavsformens karaktär och till boksidans proportion, eller, med andra ord till texten, till vilken illustrationen bildar och alltid måste bilda ett dekorativt tillskott.

Svensk illustrationskonst har icke i avseende på sina synliga uttryck tagit enbart, om och starka intryck av engelska, franska och tyska



Hjalmar Strådt: En ny Visbok, Föreningen Originalträsnitt. 1915. Storlek 19x24 cm. Märk tyngden av svartan i träsnittet

omväxlande. Detta förhållande är ett resultat dels av historiska studier, ett studium av äldre tryckverk, och dels av vår tids strävan till ändamålsenlighet och sanning i uttrycken.

Efterföljande omtalade arbeten torde visa hur skiftande uttrycken i svensk bokkonst under de senaste åren varit, samtidigt som de utvisa olika strävanden, olika tolkningar av begreppet modern svensk bokkonst. Det bokhantverkliga intresse, som i de många här omnämnda stort anlagda och dyrbara bokarbeten uppenbarar sig, har genom dessa fördjupats och tagit fastare former — även om man ännu icke i dessa kan påvisa en enhetlig svensk bokstil. Här omnämnda arbeten ge dock samlade en god bild från olika synpunkter av senaste årens rika bokframställning.

En Ny Visbok

Upptagande Åtta Stycken Kända,

SVENSKA VISOR

Uti styrd med Bilder och Ornament Skurna i Träsnitt. Utgiven av Föreningen Original-Träsnitt Stockholm 1915

Den äldre bokillustrationen i träsnitt var till hela sin anordning dekorativ, d. v. s. det dekorativa momentet låg vid illustrationens utförande i förgrunden: uppställning, anordning och avvägning av figurer och föremål, fördelning av svart och vitt och linjernas kraft gjordes sannolikt mera med hänsyn till dekorativ verkan än till innehållets förtydligande. Det dekorativa intresset sträckte sig icke blott till illustrationen utan även till



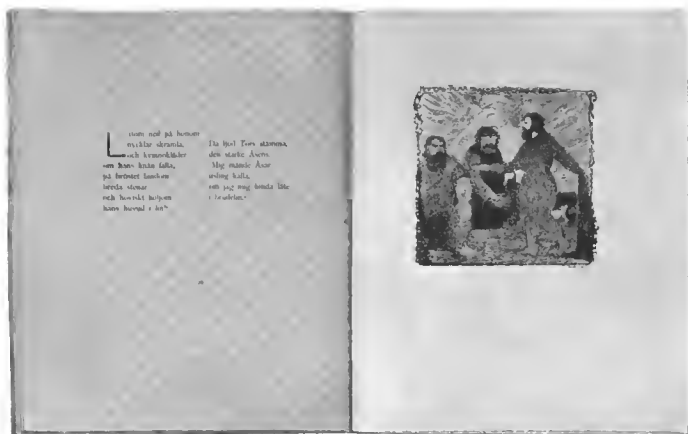
Thorsten Schonberg: *Strindbergs Sagor*. 1915. Storlek: 19x23 cm. Illustrationer i färg. Mark de lösa teckningarna i marginalerna.

minstone så som jag känner Strindberg — beundrare och samlare av hans verk som jag är). Dessa söndertrasade och osammanhängande småbilder äro omotiverade och löst inkastade kring textbilden, råa och hårda i färg utan stämning och samlande enhet, utan för många att förstärka eller fördjupa den litterära idén — endast uttagna ord i konkret bild, en bilderbok i grälla färger fristående från texten.

Detta fristående markeras — må vara avsevärt eller oavsevärt — i allra högsta grad av boksupplagets arrangemang: den ljusa textbilden omramad med en kraftig vacker dubbel linje och uppslagets sidbilder dragna inåt ryggen; i marginalen bilderna, placerade hur som helst utan skönbar avsikt att arkitektoniskt avväga bilderna och texten å uppslaget och utan att fasthålla vid sidbildens slutna,

rektangulära form. Alltihop flyter ut, och boken blir en bilderbok med tungt tyskt inflytande och med för sig löpande text — ett det bästa bevis på huru en illustrerad bok *icke* skall göras, en bok, där de i och för sig goda teckningarna kommit i en dålig miljö, där deras konstnärliga värde i icke oväsentlig grad förringats. Intrycket av fristående illustrationer förstärkes ytterligare därav, att sidorna ej paginerats.

Om samhörighet mellan textsidans form och de båda sidorna i uppslaget uppställs såsom en ofrånkomlig regel, vittnar föreliggande arbete om dålig kännedom om de elementära raste bokprinciper. Sidbildens helhet har tappats bort och uppslagets jämnvikt försumats (den vackra linjen borde kanske hellre för uppnående av en viss helhet dragits utom-



Thor Fagerkvist: Uppslag ur Tryms-Kvædet. 1915. Storlek: 20x25 cm. Märk textens och illustrationens avvägning

kring det hela). Lugn arkitektonisk avvägning saknas såväl i form som färg.

Färgillustrationer i en bok är något på gott och ont. De kunna bli bra, men då böra färgerna stämmas samman till en viss ton och vidhållas hela boken igenom för ernående av en viss mättad enhetlig stämning. Så har här ej skett. Färgerna äro oftast råa och för en boksida som ses på nära håll för kontrasterande och bjärta eller utmanande. Bandet och försättspapperet äro däremot utmärkta.

TRYMSKVÄDET
Ur Sämunds Edda med teckningar av Thor
Fagerkvist. Norstedt & Söners förlag.
Stockholm 1915

I Trymskvædet framträder en förut okänd tecknare och illustratör, THOR FA-

GERKVIST. Han framträder med ens med en helt ny stil i illustrationen, där stämning uppås genom oskarpa konturer och kraft genom linjernas massverkan. Hans illustrationer ha även samstämmigt vunnit kritikens heröm.

Ur boksynpunkt kan emellertid konstateras samma ringa förståelse hos konstnären för typen och dess sammanhang med dekoration och illustration som förut anmärkts. De ynksligt fult tecknade initialerna, stil- och hållningslösa i form, överensstämma icke med den använda texttypen, som är en god antiktisk typ av mediævalsnitt. När varje sida blott upptager en strof om några få versrader, kunde typen ha varit en grad större, och initialen hade därvid genom en dekorativare utformning (eller hellre en gjuten typ av samma snitt som textens typer, men större) kunnat



Hjalmar Strååt: Bergsmanshistorier. 1915. Storlek: 15x20 cm. Märk illustrationens tyngd i förhållande till typen och till motsäande textisida

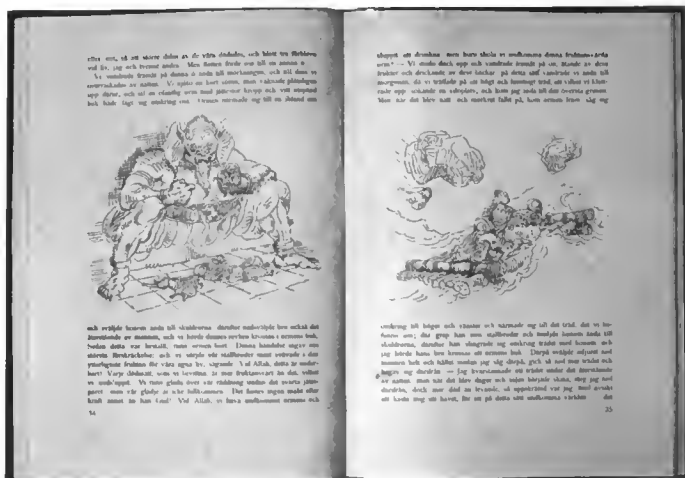
fylla sin uppgift att pryda sidbilden, att utgöra ett dekorativt tillskott till ordbilden, som den nu icke är.

Även ur synpunkten av god proportion är arbetet anmärkningsvärt dåligt avvägt. Illustrationerna äro samtliga nästan kvadratiske, och verstexten har i stort sett samma form, men pappersformatet är ett rektangulärt höjdförmat. Därtill kommer att åt uppslagets avvägning icke ägnats tillbörlig uppmärksamhet och att såväl text som illustrationer äro för små på det tillmätta papperet, vilket ger det hela ett futtigt och osammanhängande utseende (se illustrationen t. ex. å sid. 7, 11, 12 och alla helsidesbilderna jämförda med texten.) Illustrationerna äro emellertid tecknade i ett maner, som förträffligt i ton anslut-

ter sig till typen genom linjeföringens lätthet och då är ju synd att konstnären så försummat tillse att bild, textisida och typ anpassades i storlek och proportion till varandra och till pappersbladet. Men denna försummelse synes vara typisk för svenska bokkonstnärer.

BERGSMANSHISTORIER
berättade av Carl Larsson i By. Med dekorativ
utstyrel av Arthur Sahlén och illustrationer av
Hjalmar Strååt. Svenska Andelsförlaget
Stockholm 1915

Träsnidarna i Sverige ha fått för sig, att de skolareformerna den svenska bokkonsten och ge riktlinjer för en renässans på området. Det är glädjande, när konstnärerna vilja om-



Bertil Lybeck: *Es Sindibad Sjöfararen*. 1916. Storlek: 22x31 cm. Märk illustrationens överensstämmelse med texttypen

E S S A Y E R
av Per Hallström. Föreningen för bokhandverk.
Stockholm 1917

Föreningens med stort intresse emot sedda publikation: *Essayer* av Per Hallström, är en bok av i viss mån ny art: det är en bok utan egentliga dekorationer, en bok som vill verka genom enbart bokstavsformens förmåhet och typernas anordning; det är ett nytt drag i svensk bokkonst, värt den största uppmärksamhet, därför att det synes innebära ett vaknande intresse för bokstavsformens dekorativa egenskaper.

Föreningens publikation 1916, *Dikter* av

E. A. Karlfeldt, inledde ett nytt skede i föreningsens tillvaro, därför att föreningen då för första gången befattade sig med att utge en modern bok. Och den blev också modern och fick genom Harriet Sundströms dekorativa utstyrel och ledning av arbetet en helt egen personlig prägel, om vilken man visserligen kan diskutera, men som i varje fall blev till något helt, mustigt och kanske även svenskt.

Föreningen har eljest i sina senare publikationer icke uppnått någon enhetlig stil — i tidigare arbeten kunde dock en sådan spåras: en enkel, sträng stil. Den nu föreliggande volymen synes mig liksom förete en kompromiss mellan olika uttryck: den stränga stilen



AR LYKTSKENET SPRED
genom födlig städ
En majstam med fäddas gertkorja
Och mjönet stäck ut som till pingstspensad
Med sin smekkrans guldgulda,
Då strök en grön malin busen och kvad
Sina heliga psalms.

»De grädens mö, di månnamorns söva,
Jag vill med dig i blodom mig fölova.
Då solen mig och månnamorna väla,
Skall jag en veta, att du är min maka.
Jag är en vilsen röt från väta slätter
Där jorden snölar gyllt i våda stätter
Och jag är röst af allt veta som jagar,
Då jorden öppnar sina källargägar

28

Tän jordens dryck! Den är af digg, som dryper
Fris salams fullkorn och i söderri kryper
Och samlar korn ut solen och ut röter
På långa vägar under månnamorns steter,
Till den står upp i markens alla skälar
Som lyng af hult och smilt, af snö och ströter,
Där tusen drogers heta slöten lagar,
Tän jordens dryck i dina lörens gläslar!»

Och mjönet druf upp genom skynnas stund
Sin glänsande vlygsked,
Och vinden tog till och lit ut sekund
I grädens skjums depp,
Men dog som en suck i en tidig hand
Med vild salpan och alla.



29

Harriet Sundström: E. A. Karlfeldt, Dikter. Föreningens för bokhantverk publikation
1916. Storlek 19x26 cm. (Originaltränitt)

samt en av modern anda påverkad stil, med hälften av var, en slitning mellan gammal god och modern bokutstyrel.

Titeln utgör sålunda en strävan till strängs het men är dåligt avvägd och svag i formen. Här borde konstnären ha fått tillfälle göra en fylligare och dekorativare utfyllnad, då titelns text är så ytterst kortfattad.

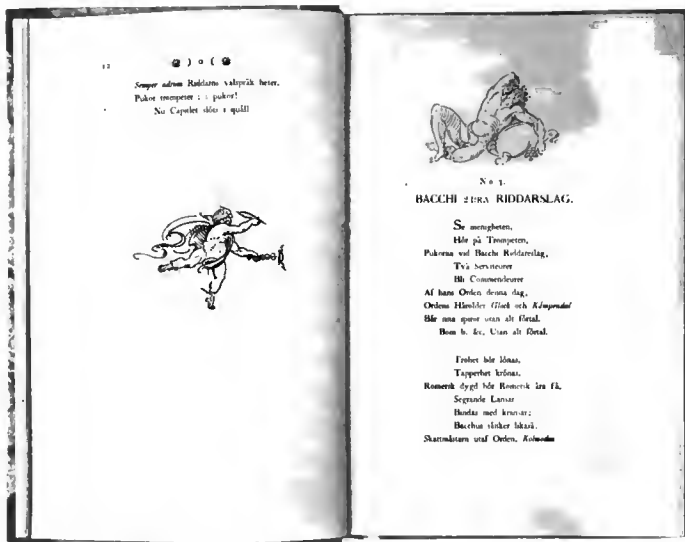
Kolumnrubrikerna äro däremot moderna och hade sannolikt blivit det ännu mer, om den stränga, råta linjen över den sirade Sjögrens-linjen fått utgå.

Avdelningstitlarna äro konventionella, satta med små ängsliga typer och stående för lågt på bladet. Innehållsförteckningen är likaledes till

form och uppställning (en tvärrrektangels form i en höjdrrektangel) konventionell, med omotiverat små typer, då för densamma en hel sida disponerats.

Avstånden under överstyckena äro väl också onödigt stora. Där kunde med fördel rubriken ännu en gång upprepas, så hade en behöflig, förmedlande övergång mellan dekoration och text uppnåtts, och man hade ej heller behövt vända bladet för att finna rubriken på uppsatsen.

Versraderna i texten äro konventionellt placerade på mitten av sidan; bättre hade varit att draga ut dem åt vänster för att åtminstone få en kant av tryckbildens jämn i av-



Yngve Berg: *Fredmans Sångar*. 1917. Storlek: 15×23 cm. Märk illustrationens överensstämmelse med texttypen samt kolumnrubriken

sikt att uppnå den slutna rektangulära sidbild. I en del fall ha versraderna varit så långa, att man tvingats draga ut dem i kanten och då är sidan genast lugnare, se t. ex. sid. 67, 69, 72 m. fl., och det hade väl också varit lämpligt att åtminstone på *samma* sida eller uppslag, för att uppnå lugn och konsekvens, ställa versraderna med *lika* indrag, vilket nu ej är fallet, se t. ex. sid. 91, 98, 99, 103, 107 m. fl., vilket stör helheten och lugnet i sidbild.

De i essayerna förekommande rubrikerna äro konventionellt och släppt ordnade och

kunde nog ha utjämnats till bättre form till förmån för lugn och helhet i sidbild.

Satsen är ofta ojämn med konventionella och onödiga avstånd efter punkt samt med fula och onödiga utgångsrader, se t. ex. sid. 9, 20, 22, 26, 34, 36, 51, 100, slutsidorna 73, 111 och 124 m. fl.

Det framgår härav, att vården om typens anbringande icke ägnats tillräcklig omsorg, vilket i ett arbete, som framträder med sådana anspråk som detta, måste anses vara av avgörande betydelse för resultatet. Sträng

Steksporn små, med svanor på Redens vatten, brilla
 vär skald, kraftiga vasa alltså stor poetisk öfverfikt,
 talas om som vretelle, med monstra hufvud, den har
 också skildrer, och med hals den som med kraftiga
 och hufvuds engelska redovisningen af blommande i en
 midt. Cheng-ide var guldmundernas tillhåll, och skat-
 tens är var en smidd och strämdes mästare i detta
 yrke. den tiden göras skrudet med beaktningarna

[illegible][illegible]

Landen paaude hamme fortvillige, det har han spilt
 vort. Men mæste med alt som var vort det blev be-
 gætt på Iscarus, ejder af Shakspeare mæste ødder af
 den Jonanns mæste største og forvordig kommedie.
 Den store Benjamin, "Sækt Ros" og "Shakspeare",
 som han senere kaldte ham, blev hos store roste-
 gerne sin kilestekt stræng lyrmal form. Shakspeare
 almmær som en mæde gång i sin delning, som stryker
 samværdig en overbejstning. Shakspeare var poetisk af
 en ældre generation da Jonanns, og det som en vildt
 medne, som det flætte viden blænder af det største lo-

*Arthur Sjögren: Essayer av Per Hallström. Föreningens för bokkänverk publikation
1917. Storlek: 16x24 cm.*

heten i uppställning och anordning förlorar sig i konventionell behandling av typen – grunden för trycksidans utseende; återigen detta typiskt svenska förbiseende av omsorgen om typmaterialets användande i textsidan.

Typen, den franska antikvan, med kraftiga grundstreck och fina hårlinjer, ger visserligen en kraftig textbild men gör denna i viss grad virrig och lös (typen är emellertid ny för Sverige). Kursiven avviker dock avsevärt från antikvans form, särskilt versalerna som använts i kolumnrubrikerna i arbetet.

Konstnären ARTHUR SJÖGRENs teckningar till överstycken och initialer äro som vanligt i och för sig goda och mähända även i stil med den använda typen, men de äro sannolikt något för kraftiga i tonen, färgen, jämförda med den använda typen; detta mähända till följd av att de äro ritade i för stor skala och starkt förminskade. De äro dekorationer i vitt på svart botten, stränga i den yttre formen genom den omgivande linjen men ha icke kolumntitelns modernitet. Det enkla pappbandet är förnämt och vackert i färg; kar-



Hilda Abon Dahlskog: Typografernas historia, 1919. Storlek: 15x22 cm. Märk slutvignettens dåliga proportion i förhållande till övriga dekorationer

tuschen som pryder frampärmen synes mig dock verka främmande jämförd med den inre utstyrseln i boken.

Boken utgör sålunda icke såsom föregående års publikation ett försök till en bok i modern stil med utpräglad karaktär av banbrytande arbete, men man måste dock konstatera de goda ansatserna, som gör boken till ett betydande boktrycksarbete med god och jämn svärta på gott papper, en bok om vilken man talar och som väcker intresse hos fackmännen, och då har kanske föreningen också fyllt sin uppgift att verka för utvecklingen av svenskt bokhantverk genom den fackliga och sakliga diskussion arbetet väcker till liv.

SVENSKA TYPOGRAFERNAS HISTORIA

Minnesskrift utgiven med anledning av Svenska Typograförbundets 30-års jubileum. Två delar. Stockholm 1919.

Det är ett stort och för typograforganisationens (ej typografernas) historia synnerligen värdefullt arbete, som vittnar om mödosamt och samvetsgrant forsknings- och samlararbete. Innehållet är rikt och omfattande och avhandlar såväl förbundets och avdelningarnas organisatoriska verksamhet som sociala yrkesförhållanden och statistiska uppgifter berörande yrket samt yrkesutvecklingen.



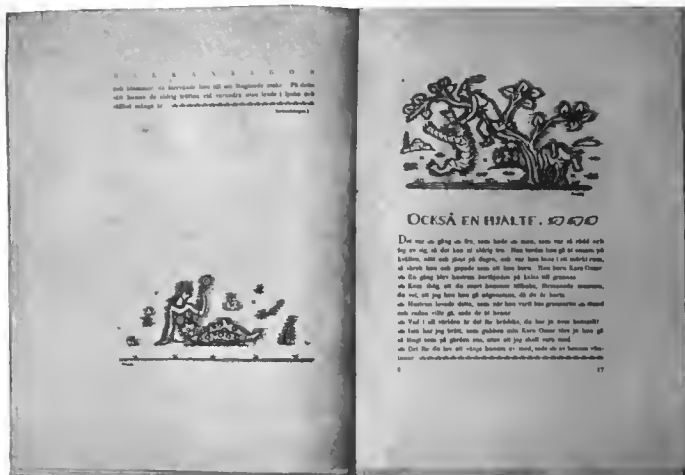
Bertil Lybeck: Boccaccios Decameron, 1918. Storlek: 21x26 cm. Märk illustrationens obegränsade form å vänstersidan samt placeringen av illustrationen å högersidan

gen i tekniskt avseende. Man saknar i bokens innehåll dock en ingående redogörelse för den fackliga utvecklingen från 80-talets »konstiga» och förvrängda typografi till vår tids stränga, stilrena och enkla bokkonst, där mer hänsyn tas till ändamål och material.

Bokens utstyrelse, överstycken, initialer och vignetter äro efter teckningar av faktor HILDO ABON DAHLSSKOG i Stockholm; teckningarna kunna i många fall vara goda som sådana och bli än mer beundransvärda, när man erfar, att de äro utförda av en själf lärd yrkesman. Men icke desto mindre måste sägas, att tecknarens förmåga, fantasi och goda vilja här icke har räckt till att skapa

[illegible]

goda bokdekorativa anordningar; teckningarna äro särskilt i figurframställningen mycket svaga (se del I sid. 393 och del II sid. 527); de sakna anda, fantasi och konstnärlig flykt. Teckning för bokdekoration är icke blott teckning utan teckning för visat ändamål, afhängig av bokens idéinnehåll samt typens form och karaktär. Jag tror, att tecknaren kunnat lyckas bättre, om han rört sig mer inom det rent ornamentala området — hela utstyrseln hade också vunnit därpå. Teckningarna synes mig också vara i allmänhet för starkt förminskade, särskilt i de omotiverat små slutvignetterna och för tunna i linjerna; ofta äro också teckningarnas idéer



Einar Forseth: *Balkansagor*. 1918. Storlek: 20x27 cm. Märk illustrationens obegränsade form upptill å högersidan jämförd med den skarpt begränsade nedtill å vänstersidan

Epistlar. Till sin grundprincip är även detta arbete efterbildande men i annan mening och av annat slag än närmast ovan omnämnade arbete. I Fredmans Epistlar avser konstnären att uppnå en viss tidsprägel överensstämmande med textinnehållets, från slutet av 1700-talet, och är i så måtto berättigad av också just ett uttryck för modern bokkonst. Här äro illustrationerna synnerligen väl avpassade i färgton till texttypens ton, och man ser sannolikt konstnärens medverkan i de väl avvägda slutsidorna liksom i hela boken i öfrigt. I likhet med Fredmans Sångar från 1917 är denna upplaga av Fredmans Epistlar vad de typografiska anordningarna

garna beträffar en direkt efterbildning av vid 1700-talets slut gängse typografiska bruk, där dock innehåll, bild och tryck utformats till en sällsynt harmonisk samklang, där texten är huvudsak och icke blott förevändning för en serie lösa teckningar och där de dekorativa illustrationerna tillsammans med textens uttryck ge en markerad tidsprägel och en viss personlig stil och karaktär åt boken. I denna illustrationens underordnande under texten ligger sannolikt en självövervinneelse från konstnärens sida men också en djupare och ur boksynpunkt värdefull och förebildlig förståelse av bokens dekorativa utformning, som i svensk bokkonst är ytterst sällsynt.

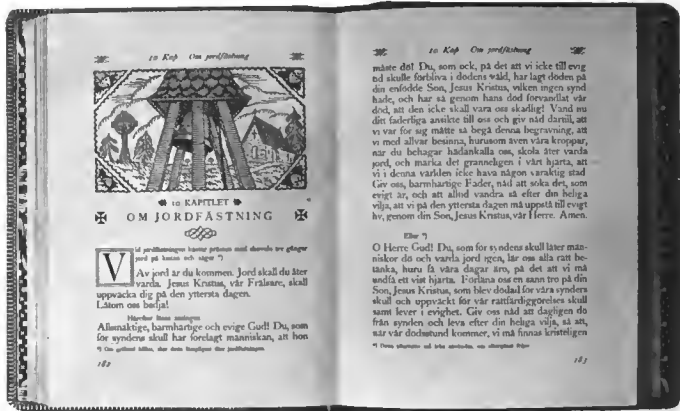


Textuppslag ur E. A. Karlfeldts Flora och Bellona. 1918. Storlek: 21x30 cm. Märk textens oproportionerligt små typer å de stora ytor

B A L K A N S A G O R
*En samling folksagor utvalda och återgivna av
 Elias Grip. Med teckningar av Einar Forseth.
 Svenska Andelsförlaget, Stockholm 1918.*

Ett uttryck i svensk bokkonst av modern dekorativ konst utgör EINAR FORSETHS *Balkansagor*, ett fristående försök att skapa en illustrerad bok med tidstypiska uttryck utan några rester av äldre bokkonst. De till texten fogade synnerligen dekorativa illustrationerna äro i god färgton och stå förträffligt tillsammans med textens typer — skada blott att de icke fått en strängare och med boksidan mera överensstämmande ar-

kitektonisk utformning. Boksidans dekorativa grundform, den rektangulära, har nämligen konsekvent av konstnären försummats i begynnelseidorna till nya avdelningar; dessa inledas med en dekorativ illustration, som icke har linjär begränsning upptill, samtidigt som slutsidorna nedtill äro utfyllda genom dekorativa anordningar, som strängt markera sidans storlek och form. Uppslaget 112—113 är i detta avseende betydligt bättre, på grund av att frisen fått en upptill mera skarpt markerad form. Detta skulle kanske bättre ha uppnåtts genom upprepande av den eljest å varje sida förekommande till sidans hela bredd utspärrade kolumnrubriken med versaltyper.



Arthur Sjögren: *Handbok för Svenska kyrkan*. 1918. Storlek: 17x23 cm.

REFORMATIONEN OCH BOKTRYCKS KAREKONSTENS UTVECKLING

En studie av Arthur Sjögren. Aktiebolaget Svenska
Diakonistytrelsens förlag. Stockholm 1919

Föreliggande arbete är en bok i den stränga stilen, ett uttryck för stark känsla för den hela och slutna dekorativt utformade sidbilden — en bok som ger uttryck åt god kunskap om boken som konstprodukt. Hela uppställningen av boken är lagd efter en strävan att uppnå slutenhet i sidbilden och jämvikt i uppslagens avvägning. De talrika noterna äro här dock rätt störande och kunde bättre ha samlats efter texten i bokens slut.

Titelbladet, med sin lek med typer, erinrar om den äldre tyska bokkonstens begrepp

om bokstavsformen som ett ornament och användning av typen i enlighet därmed som ett rörligt och anpassbart ytornament med vilket pappersbladet pryddes — det vittnar om typens värde som dekorativt medel i typstrycket, en uppskattning som dock sällan blir synlig i modern svensk bokkonst.

Satsen i de stora och vackra textsidorna med en stor (tertia) mediæval-typ, vilken ej är fransk, såsom slutskriften anger, är utförd med stor omsorg och omvårdnad. Dekorationer och bilder äro väl inställda i sidbilden och väl avvägda i uppslaget. Trycket har god svärta och är i allmänhet kraftigt och jämnt. Bildmaterialet är också synnerligen omsorgsfullt tryckt med stor skärpa men ändå dock god svärta, vilket gör det hela även till



Reformationen och boktryckarekonstens utveckling av Arthur Sjögren. 1919.

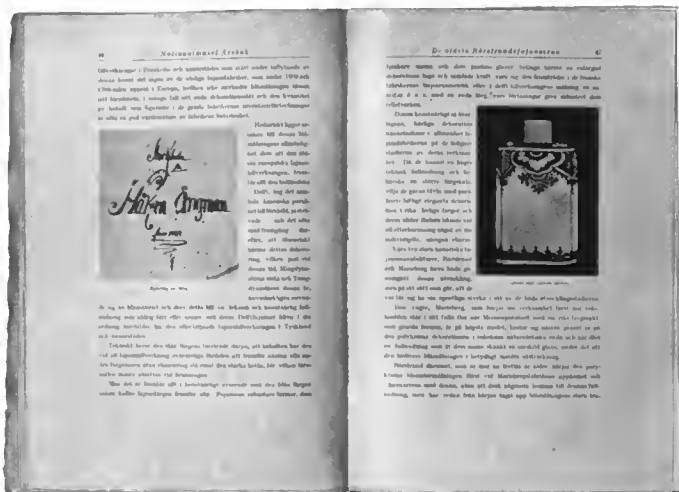
Storlek: 25x33 cm.

ett verkligt *dekorativt tryck*. Arbetet har något av sträng stilenhet och personlig prägel över sig.

Bildmaterialet i föreliggande bok är visserligen rikligt, men mig synes att i en bok som denna hade det kunnat vara än rikligare -- det är väl just detta vackra bildmaterial, som ger boken sitt berättigande i den form den nu föreligger. Reformationstrycken äro så talrika, att för att ge en tydlig och fyllig bild av »reformationen och boktryckarekonstens utveckling» flera avbildningar hade bort medtagas, bland andra ett så karaktäristiskt tryck som t. ex. Der kleine Catechismus, och ännu en del andra karaktäristiska Luthers tryck, samt några exempel på de otaliga eftertrycken av Luthers skrifter och tidsskrif-

terna mot Luther och reformationen, vilka givetvis även främjade utvecklingen av boktryckarekonsten. Av intresse hade också varit att få se några flera prov på i trycken använda typer, initialer och vignetter.

Det rikligare illustrerandet av föreliggande arbete hade varit så mycket riktigare, som texten är synnerligen kortfattad och flera sidor av denna tids typtyck icke alls blivit behandlade, t. ex. tidens bokutstyrelse ur stilsynpunkt eller betydelsen av massan reformationstryck för fasthållandet vid de båda bokstavsformerna schwabach och fraktur, vilka båda genom dessa tryck fick en viss folklig, nationell innebörd gent emot antikvan, som kom att få en anstrykning av Rom och där för under en lång följd av år huvudsakligast



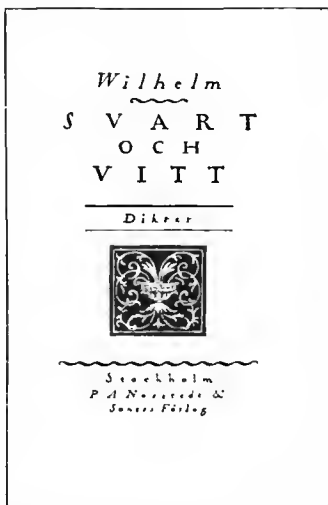
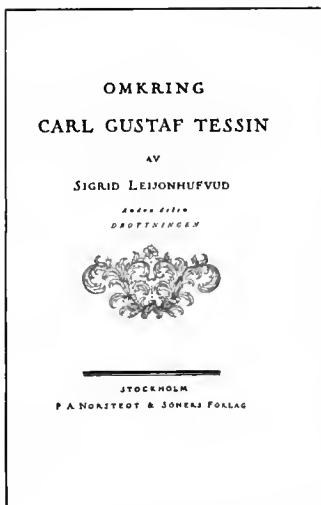
Textuppslag ur Nationalmusei Årsbok 1919. Storlek: 19x28 cm. Mark illustrationernas avvägning å uppslagets olika sidor

användes för latinskt språk. Reformationen gav därigenom också en viss *form*, ett visst synligt uttryck åt såväl tysk som icke minst svensk bokkonst, värd att här antecknas. Författaren har dock nästan helt undvikit att behandla typtryckens utseende i detta arbete om »reformationen och boktryckarekonstens utveckling», vilket är särskilt påfallande om man med denna titel avser icke blott historiska anteckningar om tryckeriernas antal eller tryckens massa utan också och kanske framför allt tryckens *utstyrsel*, d. v. s. deras allmänna form och stil.

Reformationens efterdyningar i Sverige ha-

de också stort inflytande på svenskt typtryck och särskilt just vad bokstavsformen beträffar i så måtto, att de båda bokstavsformerna schwabach och fraktur därigenom att till reformationens för folket avsedda och på svenska språket tryckta skrifter användes dessa typer, fingo hävd av att vara »svenska stilar» med vilka också svenskt språk uteslutande länge trycktes.

Som arbetet nu föreligger, är det en vacker bok, en bok som vittnar om omvårdnad av de många små detaljerna och bevisar dessutom att, då samarbete mellan konstnär och hantverkare äger rum, goda resultat kunna uppnås.

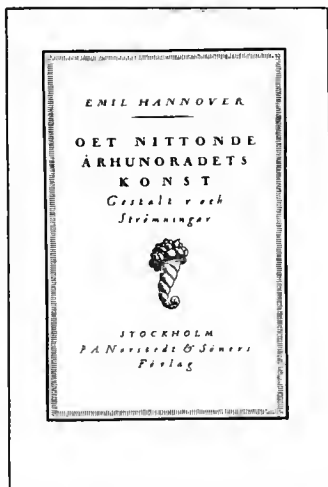


Tecknade bokomslag av Akke Kumlien. 1919. Märk den olika stilkopierande decorationen

få fram ett uttryck av handens arbete, såsom om de vore tecknade, är något, som ej slagit an i bokkultiverade kretsar. Denna gjorda imitation strider också mot tidens sanningssträvanden i avseende å material och medel. Den har ej heller i äldre förebildliga bokverk någon som helst tradition — det är en modern löslighet, som ej kan äga bestånd.

Den nya tidens bokomslag har sina bästa förebilder från det tidiga 1800-talets bokverk. Detta återgående till äldre förebilder inne-

bär, förutom ett beaktansvärt uppskattande av deras värde, ett försök att återknyta traditionen till en tidpunkt, då prydnadskonsten ännu ägde viss fasthet i sina uttryck, en viss stil i formen. Men när man anknuter traditionen till tiden omkring 1830-talet, så synes mig att man valt en ur konstnärlig synpunkt svag tid, då i svensk bokkonst sedan länge tydliga uttryck till förfall förefunnits. Under 1700-talets senare hälft ger svensk bokkonst sannolikt det mest svenska uttrycket



*Tecknade bokomslag av Akke Kumlien. 1919. Märk bokstavsformens
dekorativa användning*

med utpräglad renhet i stilen, men redan under 1800-talets första årtionden ha i bokstavsformen insmugit sig lösa tillskott, som rokokön förbätret; då framträder också dessa märkvärdiga bokstavsformer, plastiskt och perspektiviskt skuggade, där bokstavens form av yttornament helt tappats bort, samt dessa streckade och dubbelkonturerade och tillkrånglat utsirade, som har sin upprinnelse i 1700-talets omtyckta graverade bokstavsformer. Men vad konstnären med sin oinskränkta

frihet kunde göra i kopparplåten, kunde icke omsättas i den gjutna typen med dess begränsning utan att helt förlora sin karaktär, vilken dessutom själva tryckmetoden, djuptrycket, förstärker. Dessa bokstavsformers sammanställning med den klassiskt rena och stränga bokstavsformen är betecknande för lösligheten i bokstavsformens användning denna tid. Det kan synas, som om ett ständigt användande av enbart typer eller bokstäver till bokomslagen skulle ge desamma en viss inbördes



Exempel på bokomslag från 1890-talet, utförda med enbart typografiskt material

freie Richtung», den uppfattningen att typografiska materialet kunde så användas, att det kom att »foreställa» något, utan hänsyn till materialets egen bundenhet och rektangulära begränsning. För nutida avancerade yrkesmän framstår detta naturvidriga användande av det

typografiska materialet som i hög grad löjligt och meningslöst, lika meningslöst som att med dålig oljefärg bemåla en möbel av ädelt träslag. Nu vill man, att tekniken skall naturligt och ändamålsenligt ansluta sig till materialet, och att materialet självt skall komma



Exempel på bokomslag från 1900-talet, utförda med enbart typografiskt material

till sin rätt i sina olika uttrycksmedel utan förkonstling eller tillgjordhet, ty 90-talets användning av typer och ornament var enbart tillgjordhet, uppkommen av bristande kunskap och dålig smak samt ringa förmåga hos yrkets utövare att bruka materialet.

Den strävan till naturlighet och ändamålsenlighet samt god historisk form, som är utmärkande inom modern prydnadskonst i allmänhet och icke minst i god bokkonst, fick i början av 1890-talet sitt starkaste uttryck hos WILLIAM MORRIS, som ville återföra typens



Representativa exempel på anordning av annonssidor från 1890-talet (1893-94)



Exempel på anordning av annonssidor från år 1917

uppenbarar sig. Stilkänslan har genom otaliga exempel och påpekanden i »N. B.» vuxit fram, fostrats och väglett.

Men formen och stilen får ej utvecklas ensidigt: de måste gå jämsides med tekniken och metoderna. Teknik och form äro visserligen i viss mån motsättningar till varandra, så till vida som tekniken strävar att övervinna formen,³ men det måste strävas till enhet mellan form och teknik, till ett närmande mellan konstnärliga och hantverkliga intressen, för att god form och stil skall uppnås i svenskt typtryck.

År 1900 är en annan för bokhantverket betydelsefull tilldragelse att anteckna,

i det att på våren sagda år Föreningen för bokhantverk bildades, på initiativ av en del för svensk bokkonst starkt intresserade, vilken enligt stadgarna för sig även uppsatte rent praktiska mål.⁴ Genom sina utställningar, föredrag och oftast monstergilla publikationer har föreningen icke övansettligt bidragit till att föra typtrycket in på värdigare banor, som ökat intresset för boken.

För allmänheten väckande ha säkerligen de större utställningarna åren 1897 och 1909 i Stockholm samt 1914 i Malmö varit i så måtto, att allmänheten fått ögonen öppna för att ett typtryck kan anordnas på olika sätt, och därigenom förlänas olika värde, men

DEN
ANVÄNDA
TYPEN I DETTA
ARBETE ÄR MEDIÆVAL
ANTIKA-DEKORATIONERNA ÄRO
EFTER TECKNINGAR AV BERTA SVENSSON
AUTOTYPIERNA ÄRO UTFÖRDA
EFTER FOTOGRAFIER AV
JUSTUS CEDERQUISTS GRAFISKA
AKTIEBOLAG
TRYCK OCH FÖRLAG:
BRÖDERNA LAGERSTRÖM
BOKTRYCKARE
STOCKHOLM
1920



5242 8

Go gle

UNIVERSITY OF CALIFORNIA AT LOS ANGELES
THE UNIVERSITY LIBRARY

This book is DUE on the last date stamped below

MAY 1 3 1949

Form L-9
20m-12, 20-20m-12

*2276

L13s La-erström -
Svensk bokkonst.

Whist

MAY 1 1949

*2276
L13s

UCLA Young Reading Room

*2276 .L



L 009 646

